

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Agresivita v armádě

LEON STARK

Vedoucí práce: **Mgr. Lucie KŠeménková, Ph.D.**

Pedagogika-správní činnost

OLOMOUC 2011

PALACKY UNIVERSITY IN OLOMOUC

Thesis
Aggressiveness in the army

Leon STARK

Supervisor: **Mgr. Lucie KŠeménková, Ph.D.**

Pedagogica and administration

Olomouc 2011

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 29. června 2011

Leon Stark

Poděkování

Rád bych především poděkoval vedoucí diplomové práce Mgr. Lucii Kšeménkové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady, připomínky, trpělivost a psychologický přístup.

Velké poděkování patří také všem vojákům, kteří umožnili sbírat data k výzkumné části práce a spolupracovali při vyplnění dotazníkového šetření.

V neposlední řadě patří poděkování mému pracovnímu kolektivu za podporu při práci na této diplomové práci a také rodině za jejich všestrannou podporu.

OBSAH

ÚVOD	..8
I. TEORETICKÁ ČÁST	...10
1. Rozdíl mezi agresí a agresivitou. Vymezení základních pojmů	11
1.1 Agresivita	..11
1.2 Agrese	...12
1.3 Asertivita	...15
1.4 Násilí	15
1.5 Hnutí	..16
2. Agresivita a její psychologické teorie	..18
2.1 Teorie Sigmunda Freuda	...20
2.2 Teorie Konráda Lorenze	21
2.3 Příčiny agresivity	..22
2.3.1 Biologické dispozice	..23
2.3.2 Sociokulturní dispozice	..23
2.4 Rozdělení a typy agresivity	..25
2.5 Prevence a možnosti eliminace agresivity	28
3. Agresivita ve vojenských jednotkách	..32
3.1 Psychologické vyšetření před vstupem do Armády	..33
3.1.1 Vlastnosti vojenského profesionála	34
3.2 Zjišťování pracovní způsobilosti vojáka	..36
3.2.1 Hodnocení pracovní výkonnosti vojáka	..37
3.3 Agrese a šikana ve vojenském prostředí	..39
3.3.1 Mobbing a bossing	..41

II. VÝZKUMNÁ ČÁST .. 45

4. Cíle výzkumného šetření ..46

5 . Výzkumná metoda ..49

6. Výzkumný soubor .. 53

6.1 Organizace sběru dat ..54

7. Prezentace výzkumných zjištění .. 55

7.1 Roste agresivita vojáků s věkem?.....55

7.2 Jsou vojáci mající delší méně agresivnější než bezdelní vojáci?.....57

7.3 Roste agresivita vojáků s počtem absolvovaných zahraničních misí?.....59

7.4 Jaké typy zvýšené agresivity jsou nejvíce zastoupeny u zkoumaného souboru vojáků? ..62

7.5 Jak je zastoupena intenzita jednotlivých typů zvýšené agresivity u zkoumaného souboru vojáků? ..63

8. Diskuze ..64

8.1 Roste agresivita vojáků s věkem?.....66

8.2 Jsou vojáci mající delší méně agresivnější než bezdelní vojáci?.....67

8.3 Roste agresivita vojáků s počtem absolvovaných zahraničních misí?.....68

8.4 Jaké typy zvýšené agresivity jsou nejvíce zastoupeny u zkoumaného souboru vojáků? ..70

8.5 Jak je zastoupena intenzita jednotlivých typů zvýšené agresivity u zkoumaného souboru vojáků? .. 70

Závěry ..72

Seznam použité literatury ..74

Seznam příloh é .78

ÚVOD

Agresivita provází člověka již od samého počátku jeho existence. Asi neexistuje člověk, který by se během svého života nikdy nesetkal s agresivním chováním. Každý jedinec se s agresivním chováním mezi dvěma lidmi, skupinami, nebo z globálního pohledu s konflikty mezi národy a státy setkal, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Násilné agresivní podněty lze spatřit v mnoha podobách, například v politických systémech (extrémně levicové nebo pravicové strany), v etnických a nacionálních konfliktech (Irové a Angličané), v náboženských neshodách (muslimové a křesťané), stejně tak v sociálních a ekonomických sférách (původní obyvatelé a přistěhovalci, rozvinuté a rozvojové země) a obecně v postojích a názorech na způsob života.¹

Agresivita se z velké části podílí na vzniku lidského utrpení, trestné činnosti, týrání zvířat a lidí, terorismu, vraždění apod. Avšak na druhé straně jí také vděčíme za individuální i kolektivní úspěchy v práci a sportu, za zvýšenou adaptabilitu, schopnost prosadit se v životě a společností i ekonomickou aktivitu. Je nutné zdůraznit, že nám agresivita významně pomáhá k úspěchům.

Agresivní chování můžeme sledovat v mnoha podobách i u zvířat, například: ve smečce jedinec usiluje o změnu svého postavení v hierarchickém uspořádání smečky, ve které žije, napadne jedince, který má vyšší pozici, aby získal možnost zlepšení své pozice.

Jedním z nejsilnějších primárních motivů je pud sebezáchovy, lidé jsou i proto překvapeni, jeho jsou schopni v krizových životních situacích.

Dnes, kdy roste hrozba terorismu, dochází zároveň i k obrovskému pohybu lidí, někdy téměř i celých národů a s tím souvisejícímu zhuštění životního prostoru. Ze sdělovacích prostředků slyšíme o případech agresivního chování denně. Důsledkem může být pocit vlastního ohrožení a rovněž i nárůst agresivity.

Za téma své práce jsem zvolil agresivitu mezi vojáky. Důvodem výběru je skutečnost, že jsem zaměstnancem resortu Ministerstva obrany a rovněž vlastní zájem o tuto problematiku. Zajímá mne, zda jsou vojáci agresivní a jaký typ agresivity u nich převládá. V teoretické části práce bude představena agresivita, související pojmy, teorie agresivity, její druhy i příčiny. Ve výzkumné části této práce bude zkoumáno,

¹ WOLF, Lukáš. *Agresivita v bojových sportech a bojových uměních* [online]. Olomouc : Olomouc, 2009. 73 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Dostupné z WWW: <fightclub.cz/wp-content/uploads/2011/05/diplomka.doc>.

zda jsou vojáci české armády agresivní, jaký druh agresivity je u nich nejvíce rozvíjen a v jak velké míře. Výzkum se bude týkat jednotky a vojáků v ní zařazených, kteří se nikdy, jednou, případně vícekrát zúčastnili zahraniční mise.

I TEORETICKÁ ČÁST

1. Rozdíl mezi agresí a agresivitou. Vymezení základních pojmů.

V této kapitole bude představena **agresivita** a důležité pojmy s ní související. Na uvedené téma existuje rozsáhlý počet literárních pramenů, který však tento pojem používá v různých významech, což může způsobovat určitý zmatek. Příkladem může být rozpor mezi **koncepty K. Lorenze**², jenž je přesvědčen o tom, že agresivita je spontánní pudová tendence, která nepotřebuje vnější podnět, zatímco s příchodem **behaviorismu** byly příznaky agresivity hledány ne v člověku, ale v jeho okolí. Existuje tedy velké množství rozličných způsobů výkladu a řada pojmů, které se v souvislosti s agresivitou objevují.

Pravděpodobně nejdůležitějším pojmem, který s agresivitou souvisí, je termín **agrese**. Jde zřejmě také o pojem, jenž je s agresivitou nejčastěji zaměňován a jeho význam se tak významně posunuje. Proto považujeme za důležité provést primární vymezení a určení těchto dvou termínů

1.1 Agresivita

Nyní bude obecně představen koncept agresivity, jenž je komplexním fenoménem, zahrnujícím pozitivní i negativní **aspekty**. Problémem nejčastěji bývá **agresivita nadměrná**, projevující se nevhodnými způsoby, reakcemi apod., v nedostatečně socializované nebo destruktivní formě může být odrazem určitého **psychosociálního vývoje**, aktuální situace nebo konstelace osobnostních dispozic a **kognitivních strategií**.³

Oproti agresi (viz dále) lze agresivitu nazvat jako připravenost k agresi, tedy sklon k určitému jednání, které se transformuje do různých podob. Všeobecně se rozlišuje mezi agresí a agresivitou. Agrese označuje vlastní pozorované chování a agresivitou se rozumí určitá vnitřní **pohotovost k agresivnímu jednání**.

² LORENZ, K. *Takzvané zlo*. Praha : Academia, 2003. ISBN 80-200-1098-X.

³ HARSA, P., ČUKOV, I., CSEMY, L. Možnosti posuzování a měření agresivity u psychiatrických pacientů. In Raboch, J., *Quo vadis, psychiatrie?* Praha : Galén, 2008, ISBN 978-80-7262-567-3.

Agresivita chování je projev hněvu. Jejím účelem je zastražit okolní jedince, organismy. Může na sebe brát podobu zastražování, srážení druhých, osobní výpady, obviňování, provokace, v krajním případě i fyzické násilí. Agresivní chování lze definovat jako porušování **sociálních norem**. Jde o destruktivní chování omezující práva a celistvost sociálního okolí. Tento druh chování spočívá v pozorovatelném omezování, poškozování nebo ničení živých i neživých věcí.⁴

Agresivitu Berkowitz v knize Ivo Lermáka označuje jako dispozici k agresivnímu chování. Individuum, které má předpoklady k vysoké agresivitě je schopný jednat agresivně i jako a velmi snadno v nejrizikovějších situacích.⁵

Sillamy vnímá agresivitu jako **předpoklad k napadání**, v širším pohledu ji popisuje jako dispozici, díky níž může člověk dosahovat uspokojení svých životních potřeb.⁶

Agresivita a s ní spojené násilí je záležitostí jednotlivců, společenských skupin a celé společnosti jako celku. Na jejím vzniku a rozvoji se podílí mnoha faktory **společenské klima**, kterým je kupříkladu vliv médií, kde je násilí běžnou součástí **sociokulturní normy**, což následně zvyšuje míru tolerance společnosti k agresivitě a násilí.⁷

1.2 Agrese

Termín Agrese pochází z latinského slova *Ad gredi*, nebo *Aggredi*, což znamená *útočit* se k někomu, vejít s někým ve styk.

Otázka toho, co je a není agrese, se liší podobně jako teoretické modely výkladu tohoto pojmu. Janata zmiňuje dvojí protikladné emoční zabarvení tohoto pojmu, jež mu dodává ambivalentní význam i může znamenat dobro i zlo⁸. Agrese označuje vlastní pozorovatelné chování. **Dle Sigmunda Freuda** je agrese pud, který je člověku vrozený. Nazývá ho pudem destrukcím, nebo také pudem smrti, i **Thanatos**, jehož protikladem je pud sexuální, nebo také **pud života**, sloužící k

⁴ FISCHER, S., ČKODA, J. *Sociální patologie*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978- 80-247-2781-3.

⁵ LERMÁK, I. *Lidské agrese a její souvislosti*. Čdár nad Sázavou : Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.

⁶ SILLAMY, N. *Psychologický slovník*. Olomouc : Olomouc UP, 2001. ISBN 80-244-0249-1.

⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004, ISBN 80-7178-802-3.

⁸ JANATA, J. *Agrese, tolerance a intolerance*. Praha : Grada, 1999. ISBN 80-7169-889-X.

zachování života. Zatímco sexuální pud má za cíl uchování života a usiluje pouze o eliminaci sexuálního napětí, pud smrti hledá zrušení všech napětí, tedy i napětí života samého. Pod vlivem pudu života se odvrací od své **sebedestrukce** a zaměřuje se proti vnějškovému světu, kde se projevuje jako agrese a destrukce. Oba tyto pudy jsou uloženy v **nevědomí**, respektive v Id a na této úrovni, tedy především nevědomé, výrazně ovlivňují lidský život. Jejich primární snahou je proniknout do vědomé složky lidské psychiky, kde mohou být uvolněny⁹.

Pro kontrolu a omezení těchto dvou pudů slouží dle Freuda **obranné mechanismy. Id, ego a superego** na sebe silově působí pomocí **katexe** a **antikatexe**. Katexe je proudění energie z id směrem k objektu uspokojení, jenž může být vnější (např. láinnost přinázející uspokojení) nebo vnitřní (např. sebeláska). Ego a superego působí proti této síle antikatezí. Konflikty mohou být následující: Karavanu, ve které se přes poušť vypravil mocný ěáh, stihla píseň ná bouře, která umosila všechny kromě ěáha samotného. Ten se nakonec, zbídařený a otrhaný, po několika dnech strádání dostal do nejbližší vesnice na trh, kde vidí prodávatele s mlékem.

- Jeho id mu velí na nic se neohlížet, vrhnout se ke kádi s mlékem a pít, dokud neuhasí žízeň, a nešegí, že prodávatel asi bude odporovat a dožadovat se toho, aby mu za mléko zaplatil.
- Jeho ego ho uklidňuje v tom, že z nejhoršího je venku, a radí mu ovládnout se, pokusit se využít své sociální inteligence a zkusit dát na zažité konvence ve společnosti (jako třeba pomoc bližnímu) i snad pokud vysvětlí, co se mu stalo, je pravděpodobné, že se mu dostane pomoci.
- Jeho superego ho i přes urputnou potřebu okamžitě ukájit žízeň odrazuje vžbec ukázat se před ostatními lidmi v takto zuboženém stavu i něco takového je pro ěáha jeho postavení naprosto nevhodné.¹¹

⁹ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha : Academia, 2007. ISBN 80-200-1499-3.

¹⁰ Freud uvedené pudy popsal především v těchto svých knihách: Výklad snů (1900) a Ego a Id (1923) a jsou součástí Topografického modelu lidské psychiky (agresivní pud) a Strukturálního modelu lidské psychiky (agresivní a sexuální pud) (Plháková, 2007).

¹¹ Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Ego,_superego_a_id, (citováno 26.5.2011). [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Ego,_superego_a_id, (citováno 26.5.2011). Dostupné z WWW: <Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Ego,_superego_a_id, (citováno 26.5.2011).>

Frielingsdorf popisuje agresi jako životní sílu člověka a současně také jako životní energii, kterou člověk může využít pro sebe i pro druhé. Agrese už pak není zaměřena proti druhému, ale může pomoci vzájemnému sblížení.¹²

Lorenz nevnímá agresi jako **primární reakci** na vnější podněty, ale vrozený vnitřní stav vybuzení, který hledá způsob uvolnění a projeví se bez ohledu na to, zda vnější podnět je či není přiměřený.¹³

Poněmčický agresi definuje jako psychologickou mohutnost, jejíž cíleně poškozuje přírodu, věci, lidi nebo sebe samého. Z psychologického hlediska je chápána coby **vrozená vlastnost**, jejíž je člověku vlastní a tudíž eticky neutrální, sloužící k adaptaci, udržení života, naplnění získání obdivu, sebeprosazení, či obraně¹⁴

Agresi je možné také popsat jako destruktivní chování, jejíž směřuje k fyzickému, slovnímu nebo symbolickému útoku vůči jiné osobě.¹⁵

Geist ve své knize popisuje agresi jako útočné chování, které v určitém okamžiku nastupuje jako reakce na skutečné nebo zdánlivé ohrožení vlastní moci. V první řadě je namířeno proti druhým osobám, může se však za určitých okolností vztahovat i vůči vlastní osobě. Jeho projevy jsou zprostředkovány nejen evidentními, zjevnými způsoby jako bití, kousání, trhání vlasů, ale i na první pohled jemnějšími formami, například pomluvami, ponižováním, intrikami apod.¹⁶

Čáfář vnímá agresi jako jednání, jehož cílem nebo kulturně akceptovaným důsledkem je **narušení integrity** jiného člověka.¹⁷

Výlet různých přístupů k agresi lze shrnout v myšlence, že se jedná o těžko uchopitelný pojem, s množstvím způsobů výkladu, což zcela odpovídá neukotvenosti řady psychologických pojmů, avšak na druhé straně to podporuje, v psychologii tolik žádanou a potřebnou, individualizaci způsobů nazírání.

¹² FRIELINGSDORF, K. *Agrese vytváří vztahy*. Karmelitánské nakladatelství, 2000.

¹³ LORENZ (1966) in Fromm, *Anatomie lidské destruktivity*. Praha : NLN, sro., 1997, s. 31. ISBN 80-7106-232-4.

¹⁴ PONĚMČICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha : Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.

¹⁵ SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha : EUROUNION, 1996. ISBN 80-85858-30-4

¹⁶ GEIST, B. *Psychologický slovník*. Praha : Vodňanský, 2000, ISBN 80-862-2607-7.

¹⁷ ČAFAŘ, M. *Komparace agresivity ve vybraných sportovních skupinách*. Olomouc : UP, 2003.

1.3 Asertivita

Další pojem, který lze v souvislosti s agresivitou uvést, je asertivita, kterou Hartl popisuje jako zdravé **sebeprosazení, sebepřijetí, sebeotevření, sebeobjevení, sebeprojevení**. Schopnost něco tvrdit a stát za svým slovem, asertivně odmítat znamená jednat stručně, jasně, rozhodně. Asertivita je schopnost prosadit se bez zjevné agresivity. Je založena na dostatečném sebevědomí, na souboru komunikačních a sociálních dovedností, které umožňují člověku prosazovat vlastní zájmy a přitom respektovat práva druhých.¹⁸

„Asertivita je soubor verbálních i neverbálních komunikativních dovedností, umožňujících přímé, otevřené jednání a chování, jímž člověk dokáže prosadit své zájmy, požadavky, uspokojit své potřeby, vyjádřit názory i city, ale bere v úvahu i potřeby a zájmy druhých. Pomyslný střed mezi chováním pasivním (únikovým) a agresivním (útočným).“¹⁹

1.4 Násilí

„Násilí je záměrné použití, nebo hrozba **použití fyzické síly** proti soběsamému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které působí, nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit zranění, smrt, psychické poškození, strádání nebo újmu.“²⁰ Pokud chceme hovořit o násilí, musíme jej odlišit od agrese. Ta představuje motivační **zdroj násilí**, zatímco násilí může být jen jedním z **projevů agrese** v chování.²¹

Násilí je velmi závažný problém, jež má mnoho projevů a etiologických příčin. Jednotná a ucelená definice násilí neexistuje. Násilí lze dle způsobu provedení, příčin vzniku, délky trvání, aktérů i obětí, následků pro účastníky, očekávaností či neočekávaností vzniku a podobně

Vlivy, které podmiňují sklony k násilí, rozlišujeme na **vrozené** (biologické) a vlivy **prostředí** (sociální, které jsou převážně výsledkem učení). V posledních letech

¹⁸ HARTL P. *Psychologický slovník*, Praha : Portál, 1993, ISBN 80-90-1549-0-5.

¹⁹ *Encyklopedický slovník*, 1993, s. 68.

²⁰ http://nova.medicina.cz/odborne/clanek.dss?s_d=139 [online]. 2011 [cit. 2011-05-12]. Definice Světové zdravotnické organizace WHO. Dostupné z WWW: <www.who.int>.

²¹ LERMÁK, I. *Lidské agrese a její souvislosti*. Čdár nad Sázavou : Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.

panuje shoda v tom, že biologické a sociální faktory působí společně a současně se ovlivňují. Nalezení a prozkoumání všech možných příčin násilného chování je velmi důležitá pro nalezení co nejvhodnějších způsobů, jak snížit jeho výskyt ve společnosti a jeho kontrolu.²²

1.5 Hněv

Hněv je **reakcí** na **nespravedlnost, frustraci, pocit ohrožení**. Znamená odmítnutí, i protest. Ukazuje, kde jsou hranice toho, co je pro jedince nepřijatelné, a někdy také jeho vlastní hranice. Hněvem lze bránit vlastní hodnoty. Hněv může být i pozitivní emocí, která napomáhá přirozenému rozvoji vztahů. Pokud má člověk objektivní pocit, že stojí před skutečnou nespravedlností, frustrující skutečností, nebo útokem na svou osobu, její podstatu, je hněv odůvodněným vyjádřením toho, co jedinec právě cítí. Lze se domnívat, že je nutné hněv vyjádřit, avšak s přihlédnutím k tomu, jakým způsobem bude dán najevo i zda bude přiměřený prožívané situaci, srozumitelný a přijatelný pro druhého člověka. Analýza takové situace je však nutná deformována osobní subjektivitou i vlastními zkušenostmi. Může se stát, že reakce začne být záhy nepřiměřená a hněv bude mít pro zainteresované osoby neúmyslné a negativní důsledky.²³

Uvedenými důsledky mohou být především:

Vyhýbavost: vyhýbavé chování v tomto smyslu spočívá především v udržování distance, úzkostlivému vyhýbání se osobou, která je vnímána jako spouštěč konfliktu, hněvu.

²² VANĚUROVÁ, L. *Násilí a jeho příčiny*. Diplomová práce : UP Olomouc, 2008.

²³ ARRIVÉ, J. Y. *Umění prožívat emoce*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-828-7.

Podřízení: podstatou je submisivita vůči druhé osobě případně situaci, snaha co nejvíce zklidnit situaci. Přítomným způsobem jednání nebývá vlastní prožívání a potřeby brány v potaz i když je pak často obrácen proti danému jedinci.

Agresivita: člověk je přímo demonstrován v jeho plné síle, gesty i slovem. Snahou agresivního jedince je udělat na druhé dojem, vystražit je a vnutit jim svou představu. Takto jednající osoba často využívá všech dostupných prostředků: srážení druhých, osobní výpady, obviňování, zastražování, provokace a podobně²⁴

Až již dochází k jakémukoliv z těchto projevů, nelze je z dlouhodobého hlediska vnímat jako pozitivní způsob řešení vzniklé situace. V následujících okamžicích často přichází **sebeobviňování**, dostávají se pocity bezmoci nebo neúspěchu. Nezáleží na tom, zda došlo ke zhoršení konfliktu, případně slovním, nebo dokonce fyzickým výpadkem. V každém případě se mohou objevit **pocity viny, zážitek vůči druhému člověku**. Tento bludný kruh má tendenci se neustále sám sytit - po novém výbuchu člověku bude následovat další fáze **létosti, pak zážitek**. Za projevy člověku se nejčastěji skrývá vyjádření nějaké **potřeby, ovládnutí i přání**. Člověk, pokud se vyjadřuje příměrem a adekvátně k dané situaci i druhému člověku, může situaci posunout příznivým směrem. Člověk lze vnímat jako projev chování, který má vyvolat u druhého nějakou emoci. Nejčastěji je to strach, který umožní dosáhnout cíle takovým způsobem, aby se zabránilo střetnutí. Například rodič někdy ze strachu z odsouzení druhých raději ustoupí dítěti, jen aby se přestalo vztekat.²⁵

²⁴ ARRIVÉ, J. Y. *Umění prožívat emoce*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-828-7.

²⁵ ARRIVÉ, J. Y., *Umění prožívat emoce*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-828-7

2. Agresivita a její psychologické teorie

Cílem této kapitoly je uvést významné, střešní psychologické teorie pojednávající o agresivitě. Zde se opět dostáváme k řádným způsobům nazírání na ni.

Nejprve lze zmínit např. Corsiniho, který uvádí tři různé přístupy k porozumění podstaty agresivního chování.

Instinktivistická teorie zůstává převážně odkloněná od empiricky založeného a sociálně platného chápání agresivity a jejího kontrolování. Tato teorie mimo jiné říká, že lidská agresivita je pudem, který je neustále syčen energií a není nezbytně výsledkem reakce na vnější podněty. Jak tvrdí Lorenz, energie specifická pro určité instinktivní jednání se neustále hromadí v nervových centrech, která mají vztah k příslušnému chování. Jakmile se nahromadí dostatek energie, dojde k explozi i bez vnějšího podnětu. Agrese tedy není primární reakcí na vnější podněty, ale vrozeným vnitřním stavem vybuzení, který hledá způsob uvolnění.²⁶

Frustrální teorie byla v mnoha detailech nedostaťující, ale nadále je platnou teorií a pokračuje ve své funkci, jakožto hlavní rozpoznávací metoda pro výzkumné i teoretické úsilí, které pomáhá agresivitu objevovat, rozpoznávat. Autorem frustrální teorie je John Dollard, tato teorie předpokládá, že k agresivnímu chování dojde vždy, když nemohou být splněny cíle, které si individuum stanovilo.²⁷ Podle této teorie je agresivita motivována potřebou (fyziologickou, sociální), pokud této potřeby není uspokojivě dosaženo, dochází k frustraci. Frustrace označuje situaci, kdy uspokojení určité potřeby stojí v cestě překážky, které oddalují i znemožňují dosažení cíle.

²⁶ FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: NLN, sro., 1997. ISBN 80-7106-232-4.

²⁷ FISCHER, S., ČKODA, J. *Sociální patologie*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

Překážky mohou být vnější (např. nedostupnost cíle), ale i vnitřní, které mají původ v jedinci samém (např. nedostatečné schopnosti nebo dovednosti).²⁸

Sociálně orientovaná teorie je v podstatě ve svém pohledu na agresivitu nejvíce platnou, empiricky potvrzenou a pragmaticky užitečnou.²⁹ Vychází se z předpokladu, že agrese se objevuje tam, kde určitá osoba má tendenci jednat agresivně. Je v tu chvíli vystavena určitému **podnětu** nebo **situaci**. Agresivní jednání je podmíněno určitým druhem proměnných a reakcí na tyto proměnné. Je ovlivněna i dalším typem **proměnných**, které vystupují jako predispozice agresivního chování. Dispozici můžeme rozdělit na aktuální psychický stav a na dlouhodobé působící faktory. K těm se řadí **biologické příčiny** (dědičnost, vrozené dispozice) a **sociální** (naučené) **chování** a **sociální normy**. Tyto proměnné agresivní jednání nevyvolávají. Podstatná je shoda ve výskytu všech proměnných, jež ovlivňují kognitivní zpracování konkrétního podnětu nebo situace. Vlivem těchto podnětů dochází ke vzniku negativních **afektivních** stavů, kde je dominující **hostilita**, nepřátelské scénáře a vzpomínky, dochází k **deindividuaci**.³⁰

Zdrojem agresivního chování bývá **afekt** (zloba, hněv, vztek), neuspokojená (frustrovaná) potřeba, ale i **zvyk** (naučená, instrumentální, sociálně odměňovaná agrese), vždy ve spojení s podnětovou situací, (např. svévolné a nesmyslné jednání druhých, útok, obtěžování). Agrese bývá i jako jen přechlévaný strach. Agresivní projev (nebo jeho spoluprogívání) může mít i katarzní (očištný) účinek, byť jen krátkodobý. Je-li však opakovaně dána možnost agresivní impulzy odreagovávat, znamená to vlastní trénink, učení se agresi. Zážitek úspěchu z takového jednání zvyšuje pravděpodobnost jeho opakování, vytváří se model agresivního chování.

Agresivní chování je velmi pestré, od slovního nepřívětivého přehánění, přes nadávky a výhrůžky, agresi proti předmětům, až po fyzické násilí vůči osobám. Může se jednat o agresi otevřenou, **přímou** (tj. proti člověku, vůči kterému agresor něco má), **nepřímou** (proti hodnotám významným pro jedince), přesunutou (vybití si vzteku na

²⁸ L. ÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-85858-70-3.

²⁹ CORSINNI, R. *Encyklopedia of Psychology USA*. New York : John Wiley and Sons Inc, 1987.

³⁰ <http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita> [online]. 2011 [cit. 2011-04-05]. Z <http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita>. Dostupné z WWW: <<http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita>>.

náhradním objektem), popř. imitativní (žánrování nová k jako nápodoba chování svých předchůdců) nebo invertovanou agresi (**autoagresi**, jejíž extrémní formou je sebevraždy).³¹

2.1 Teorie Sigmunda Freuda

Psychoanalytik Sigmund Freud se podstatou agrese velmi intenzivně zabýval. Na sklonku svého života tvrdil, že lidé čerpají ze dvou základních zdrojů energie, kterými jsou:

- eros, pud života, životodárné a o rozkoži usilující libido,
- thanatos, destruktivní instinkt smrti, vrozené potřeba destrukce, namířené proti opačnému pudu (libido), sloužícímu k zachování života. Zdá se tedy, že lidská agresivita je pravděpodobně závislá i na jiných faktorech než je základní vrozený instinkt³².

Podle Freuda vedou ke zřejmým rozporům v lidském chování právě konflikty vyvolané těmito dvěma energiemi. Agresivitu vysvětloval **destruktivní energií** pudu Thanatos. Freudova teorie je obsažena mimo jiné i ve filosofickém slovníku: ve Freudově teorii se **pud agrese** pokládá za základní a souvisí s pudem smrti. Obvykle je zaměřen na ničení okolí, ale může se obrátit i sám proti sobě (masochismus).³³

Rovněž sociologický slovník hovoří k termínu agrese: podle Freuda je pramenem agrese pud zemřít s cílem **destrukce**.³⁴ Freudovy myšlenky měly vliv na interpretaci agresivity a agresivního chování např. u pachatelů trestné činnosti, přestože centrem jeho zájmu nebyla kriminologie. Jeho základní teorie byly rozvinuty řadou dalších autorů, kteří dospěli k názoru, že u menšiny jedinců se rozvíjí amorální neboli **psychopatická osobnost**. Podle Freuda se náš smysl pro morálku formuje především v sebeomezích, která si malé děti vžívají v oidipovské fázi vývoje, iasto prostřednictvím rodičovské výchovy. Vzhledem k povaze svého vztahu k rodiči si

³¹ SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha : EUROUNION, 1996. ISBN 80-85858-30-4.

³² FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*, Praha : NLN, 1997. ISBN 80-7106-232-4.

³³ Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc : Olomouc 1998. ISBN 80-7182-064-4.

³⁴ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-269-0.

některé dle tyto formy a způsoby společensky přijatelného chování nevytvorí, aš jich např z vlastního, nebo rodičovského zájmu, takže jim základní smysl pro morálku chybí. Tito **psychicky narušení jedinci** jsou pak považováni za uzavřené a bezcitné, libující si v samolibném násilí.³⁵

Pokud bychom se na tuto problematiku podívali z optiky Strukturálního modelu lidské psychiky, pak se vývoj morálky koncentruje především do oblasti Superega³⁶.

2.2 Teorie Konráda Lorenze

Další ze zajímavých teorií, které však v souladu s teorií nejsou ve vědecky platné, byla koncepce, s níž přišel v roce 1950 Konrád Lorenz. Exponovanou teorii dlouhou dobu obhajovaly desítky odborníků, především z toho důvodu, že Lorenz zastával názor o **vrozeném pŕvodu** (genetické predispozici) agresivity, respektive vrozených, **genetických faktorech**, vyvolávajících automatické nepřátelské reakce namířené proti jiným organismům. Uvedená teorie byla sestavena na základě dlouhodobého a pečlivého etiologického studia ptáků a ryb³⁷. Systém **teorie agresivity** je v tomto případě založen na množství energie, která se v jednotlivci hromadí, dokud nedojde ke spuštění. Zde se jedná o **špoultí mechanismu**. Autor přirovnává hromadění se agresivity v llovku k vodě kapající do nádrže, kdy při dosažení určité hladiny, agresivita přetáhne. U Lorenze je cesta šžení velmi explicitně popsána přímo na jím sestaveném modelu. Pokud se llovku umožní, aby se odreagoval jakýmkoli jiným společensky akceptovatelným způsobem, dojde ke **katarzi**, při níž se agresivní energie spotřebuje a její hladina se tedy výrazným způsobem sníží.³⁸

³⁵ FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha : NLN, 1997. ISBN 80-7106-232-4.

³⁶ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha : Academia, 2007. ISBN 80-200-1499-3.

³⁷ HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-763-9.

³⁸ LORENZ, K. *Takzvané zlo*. Praha : Academia, 2003. ISBN 80-200-1098-X.

2.3 Příčiny agresivity

Z hlediska agresivity je velmi důležitě přiblížit rovněž důvody, spouštějící, které k agresivnímu chování vedou.

Důvody k agresivnímu jednání lze rozdělit na **vrozené** (biologické) a **získané** (sociální). Všichni lidé mají k agresivnímu jednání vrozené dispozice a stejně jako u jiných vrozených předpokladů i tyto dispozice jsou individuální. Z celkové populace má nejvíce osob předpoklady k přiměřené agresivitě extrémní agresivita se vyskytuje ojediněle. Tyto vrozené dispozice nám pomáhají k obraně vlastního teritoria i nás samotných. Jsou rovněž nezanedbatelné k vytvoření společenské hierarchie.³⁹ Zde se nabízí otázka, zda jedinci vybavení výrazně vyšší mírou agresivity mají tendence k volbě povolání, u kterých lze předpokládat vyšší míru agresivity, případně větší možnosti jejího vybití. Jako možná povolání se nabízí například členství do ozbrojených složek (policie, armáda apod.).

V následujícím textu budou podrobněji přiblíženy již uvedené příčiny, respektive důvody vedoucí k agresivnímu jednání.

2.3.1 Biologické dispozice

Jedním z biologických faktorů, které souvisí s mírou agresivity u mužů, je **hladina testosteronu**. Několik výzkumů potvrdilo souvislost mezi vysokou hladinou testosteronu a asociálním chováním. Což zčásti poukazuje na pudovou podstatu. O uvedené východisko se opírala především teorie Sigmunda Freuda.⁴⁰

Předpokládá se, že významnější agresivní reakce a jednání souvisí s dysfunkcí serotoninergního systému⁴¹. Zkoumána byla rovněž souvislost změny hladiny

³⁹ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

⁴⁰ ATKINSON, R., L. *Psychologie*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

⁴¹ Soustava neuronů v prodloužené míše, mostu, středním mozku a mezimozku. Nedostatek serotoninu způsobuje snížení přenosu nervových vzruchů, způsobuje tak změny nálady, celkovou depresi, případně poruchy spánku, podrážděnost až agresivitu.

acetylcholinu. Ten je důležitý pro **spouštěcí agrese**. Naproti tomu hladina **dopaminu** souvisí s redukcí agresivity.⁴²

Biologické předpoklady k agresivitě mohou být ovlivněny strukturou nebo funkcí CNS. Vyšší předpoklady k agresivnímu jednání mohou v tomto smyslu souviset s úrazem či onemocněním (kontuze, či komoče mozku, virová či zápalová onemocnění, nádorová onemocnění, důsledky operací apod.). Vyšší předpoklady k agresivnímu jednání bývají často pozorovány u osob trpících poruchami psychického vývoje a **hyperkinetickými poruchami** (syndrom hyperaktivity či ADHD, autismus apod.).⁴³

Vrozené tendence se liší také v závislosti na sociokulturní tradici společnosti, kdy byly zvýhodňované osoby s určitými dispozicemi, které měly větší šanci přežít a mít více potomků. Příkladem z historie může být období Sparty, kdy všechna novorozelata byla prohlédnuta, a ta, u nichž byla nalezena nějaká vada, anomálie, špatná slabost, byla usmrcena.

2.3.2 Sociokulturní dispozice

Předpoklady k agresivnímu jednání jsou také rozvíjeny vlivem **sociálních faktorů**. Jedním z nejdůležitějších je sociální učení. K získání a rozvoji agresivního chování dochází například během působení rodiny, kolektivu, sportu či práce. Důležitý je **vliv** celého systému **společnosti**, do které jedinec patří. Takovými vlivy pak mohou být média, politika či různé ideologie. **Teorie sociálního učení** souvisí se vzorci chování, jež si lidé vytvářejí jako reakci na změny prostředí. Chování pak může být odměňováno a tím posilováno anebo na druhou stranu trestáno a tím potlačováno. Je lidskou přirozeností vybírat si ten druh chování, jenž vede k dosažení úspěchu. Agresivní jednání si lze také osvojit pozorováním a následným napodobou toho, co bylo viděno někde jinde. Čím více bude agresivní jednání upevňováno, tím více se bude objevovat.⁴⁴

⁴² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

⁴³ ZVOLSKÝ, P. *Speciální psychiatrie*. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-203-6.

⁴⁴ ATKINSON, R., L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

Reakce člověka na situaci, jež je pro něj frustrující, se může lišit. Jednou z možností je snaha nalézt pomoc u svých blízkých, v alkoholu, drogách, nebo se takovéto situaci vyhnout. Dalším řešením je agresivní chování, zvláště pokud bylo již dříve využito a přineslo očekávané výsledky. Významný představitel teorie sociálního učení Albert Bandura tvrdí, že agresivně reagují ty osoby, které se tímto způsobem naučily uveřejněné situace řešit.⁴⁵

Výzkumem je prokázáno, že v některých případech dochází při projevech agresivního jednání k jejímu stupňování. Příkladem může být jeden z nejznámějších psychologických experimentů, kterým je **Stanfordský experiment**. Provedl ho tým psychologů vedený americkým psychologem P. Zimbardem. Experiment spočíval v uzavření skupiny dobrovolníků do, k tomuto účelu vytvořeného, vězení. Uvedení dobrovolníci byli rozděleni na skupinu vězňů a skupinu dozorců, kteří byli celou dobu experimentu pečlivě sledováni. Experiment však musel být předčasně ukončen. Důvodem byla neúnášená krutost dozorců a špatný psychický stav všech účastníků experimentu.⁴⁶

Předpoklady k agresivnímu jednání jsou zvyšovány nebo snižovány celou řadou proměnných, biologických, psychických i sociálních faktorů.

Nyní budou představeny vybrané **příčiny a spouštěče agresivních projevů**:

- selhání obranných mechanismů i napětí agrese přesunutá, tj. zaměřená proti objektu (jedinci, věci, apod.),
- zvýšený sklon k impulzivitě a nedostatečnému sebeovládání,
- zkratové jednání, které je bezprostřední reakcí na danou situaci,
- agrese jako plánovitá, promyšlená, úmyslná činnost,
- poruchy osobnosti, např. disociální porucha osobnosti,
- organické poškození mozku, např. po úrazech, intoxikacích, apod.,

⁴⁵ BANDURA, A. *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press, 1997.

⁴⁶ *Stanford Prison Experiment* [online]. 2011 [cit. 2011-04-01]. Stanford Prison Experiment. Dostupné z WWW: <<http://www.prisonexp.org/>>.

- některé duševní nemoci, zejména z okruhu psychóz,
- drogy a alkohol, uvolňují a spouštějí afektivní potenciál,
- agrese v sebeobraně
- agresivní chování pod vlivem sociálních skupin.

Další faktory působící na agresi

- hlučné prostředí,
- horko (dlouhé letní dny v centrech měst a na silnicích),
- těsná (fyzická) nepohodlnost,
- dav (městská hromadná doprava, fotbaloví fanoušci),
- více různých faktorů dopravy,
- skupiny a mocenské struktury,
- vzrušení (vztek, efekt, bezmocnost a jiné emoce),
- narušení osobní a intimní zóny jedince, anonymita,
- hlad a žízeň⁴⁷

2.4. Rozdělení a typy agresivity

V obecném psychologickém výkladu se rozlišuje mezi agresivitou **konstruktivní** a **destruktivní**. Konstruktivní agresivita je důležitá pro vývoj lovu a

⁴⁷ [Http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese](http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese) [online]. 2011 [cit. 2011-05-03]. [Http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese](http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese). Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese>>.

projevuje se úlelní v lidském chování. Jde tedy o agresivitu, která napomáhá **rozvoji osobnosti**, aniž by souasněila i poškozovala druhé. Mezi základní znaky destruktivní agresivity patří touha niit a ubližovat. Citový doprovod destruktivní agresivity může být různý, od zoufalství, přes **hněv i zlobu**, až k zcela bezcitným projevům. Hranice mezi konstruktivní a destruktivní agresivitou je velmi tenká a křehká, obecná kritéria pro rozliování jsou příliš vágní a široká.

Existuje více teoretických koncepcí, které se lií východisky i hledisky, jež ve svých teoriích zdrazňují. Z množství agresivních projevů akcentují pověnou vybrané dílí momenty a dospívají tak k závěrům s omezenou platností. Základní, zatím zcela nezodpovězenou otázkou zůstává, nakolik je agresivita vrozená (biologicky i podvĕpodmíněná), i získaná (sociálně nauěná).⁴⁸

Buss a Durkeová rozdělili projevy agresivního chování takto:

„**Útok** i přímá fyzická agrese, fyzické násilí na jiném i lovku. Patí sem i dostávání se do soubojů s jinými, ale nepatí sem níení vlí.

Nepřímé násilné chování i obojí nepřímá a nepřímá agrese. Nezaměřené násilí jako zlomyslné pomluvy a ěrtíky mají ten význam, ě nenáviděná osoba není napadena přímou, ale nepřímými prostředky. Nepřímá agrese jako náladové výbuchy hněvu, bouchání dveřmi, se skládají z vybití negativního afektu na níem konkrétním. Je to uvolněná zúsvost, která není zaměřena

Podrážděnost i připravenost k výbuchu negativního afektu i přímým i nepřímým podnětům. Patí sem vzružený duěvní stav, mrzutost, podrážděnost, hrubost.

Negativismus i opoziční chování, obvykle vyvolané nepřijetím níjaké autority. Zahrnuje odepření poslušnosti, odmítnuté spolupráce, zmlhu z pasivního neuposlechnutí k otevřenému odporu proti pravidlům a konvencím.

Resentiment i ěárlost, nelibost, odpor a rozmrzelost vůči ostatním lidem, pocit rozmrzelosti vůči celému světu nebo ěpatný ěivotní pocit.

Podezíravost i projev nepřátelství vůči ostatním, tento pocit zcela neděvěný a obezřetný nemající dťvu k ostatním lidem, protože vám všichni chtějí ěškodit a ubližovat.

⁴⁸ PONĕICKÝ, J. *Agrese, Násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.

Verbální útoky a nepřátelské projevy ě negativní projev vyjádřený stylem a obsahem promluvy. Obsahuje dohadování se, křik, jeření, dále sem patří způsob jednání, klení, přehnaná kritika.

Pocit viny ě agrese obrácená dovnitř sebeobviňování, sebereflexe vlastního chování; pocit viny vyplývající z toho, že člověk někomu ukřivdil, trpí výčitkami svědomí⁴⁹

Čingalová dle agresivitu:

1. dle projevu:

verbální ě zde hovošíme o slovním napadání neboli slovní agrese ve formě různých urážek, nadávek, pomluv, výsměhů, gest, apod.,

brachiální ě fyzické násilí, napadání, týrání, škána, vandalismus, vraždy.

2. dle intenzity

bez vnějších projevů - (probíhá pouze v oblasti myšlení),

s vnějšími projevy ě verbální agrese (výhrůžky, nadávky, ironie), destrukce ě (například bouchnutí dveří, rozbíjení a ničení předmětů, vandalismus apod.), fyzické napadání druhé osoby - fyzické násilí na druhé osobě (patří sem násilné trestné činy a přestupky, jako jsou například ublížení na zdraví, škána, znásilnění, pohlavní zneužívání, týrání svěšené osoby, vražda a pokusy o vraždu).

3. dle směru

Extropunitivní ě (trestání okolí) ě subjekt reaguje agresí vůči okolí, trestá okolí.

Jako emoce je zde v popředí vztek a nepřátelství vůči vnějšímu okolí, které je

⁴⁹ BUSS, A. H., DURKEE, A. An inventory for assesing diferent kids of Hostility. *Journal of Consulting Psychology*, č. 21, s. 343-348, 1957.

odsuzováno a obviňováno. Extremními případy jsou ublížení na zdraví, pokus o vraždu a vražda.

Intropativní (trestání sebe sama) i v poslední jsou reakce obrácené dovnitř agrese je zaměřena vůči vlastní osobě (autoagrese), člověk trestá sám sebe a cítí pocit viny a výčitky svědomí, dochází k sebeobviňování. Vyskytuje se i u osob s výrazně vyvinutým svědomím. Extremními případy jsou sebepoškození, pokusy o sebevraždu a sebevražda (suicidium).⁵⁰

Generalizovaná agrese i jde o agresi např. vůči celému lidstvu, vůči všem užitelům, vůči všem dospělým, všem dětem, všem lidem.

Agrese konstruktivní i (účelná, přiměřená, vhodná, akceptovatelná, socializovaná). Jde o typ agresivity, která napomáhá rozvoji osobnosti, aniž by součástí poškozovala ji aniž druhého. Je součástí asertivního jednání. Asertivita je jedním z žádoucích typů sociálního chování a znamená schopnost přiměřeně se prosadit neagresivním způsobem.

Agrese dekonstruktivní - (nevhodná, nepřiměřená, neakceptovatelná). Mezi základní znaky dekonstruktivní agresivity patří touha ublížit a ublížovat. Citový doprovod dekonstruktivní agresivity může být různý (zoufalství, zloba a hněv, potlačení, může probíhat ale i zcela bez emočního doprovodu). Výrazná dekonstruktivní agresivita je považována za poruchy osobnosti. Vždy signalizuje narušení vztahu jedince k sobě samému nebo druhým lidem. V extrémnější podobě se projevuje porušováním sociálních a právních norem a omezováním i poškozováním práv jiných osob.⁵¹

2.5. Prevence a možnosti eliminace agresivity

Otázka jak preventivně postupovat, případně eliminovat, agresivní chování a jeho tendence není jednoduchá. Určité možnosti lze spatřovat především v **prevenci** spíše

⁵⁰ ĀVINGALOVÁ, D. *Kapitoly z psychologie II*. Díl i Psychologie osobnosti. Liberec : TU v Liberci, 2006. s. 34. ISBN 80-7372-043.

⁵¹ ĀVINGALOVÁ, D. *Kapitoly z psychologie II*. Díl i Psychologie osobnosti. Liberec : TU v Liberci, 2006. s. 34. ISBN 80-7372-043.

než v šetření důsledků agresivního jednání. Jedná se o preventivní programy, jejichž úkolem je v tomto smyslu ovlivňovat a působit na postoje ve společnosti v širším rozsahu.⁵² V následující části jsou stručně uvedeny vybrané možnosti preventivních i následných opatření při práci s agresivitou.

Ovlivňování společnosti

Jedná se o velmi důležitou součást preventivních programů, jejichž aplikace do praxe je však velmi nesnadná, neboť v ideálním případě by se mělo jednat o změny klimatu celé společnosti, což je úkol dlouhodobý a obtížně realizovatelný. Dotýká se celé řady vzájemně propojených společensko-kulturních i historických souvislostí, vlastních každé zemi, případně národu apod. To, jaká je tolerance k agresivnímu jednání a jeho jevům, je dáno tím, jaké postoje zaujímá společnost. Rozhodující úlohu mají **média, formální instituce** (školy, úřady) i **neformální instituce** (různé zájmové a kulturní instituce a sdružení). Postoj ve společnosti je také velmi často závislý na osobách, jež jsou vnímány ve společnosti jako autorita, vzor. Ten zde samozřejmě sehrává významnou roli, především v nápodobě (viz výše).⁵³ Nad vhodností i správností některých společných vzorů (osobností politického a kulturního života) tak, jak jsou ve společnosti prezentovány, lze přinejmenším pochybovat.

Psychoterapie

Jako velmi často používanou metodou určenou k potlačení (respektive spíše vyšetření agresivity i způsobů agresivního chování) agresivity je **psychoterapie**. Často se používá režimový přístup a změna prostředí, využíván je i **sociální výcvik**, individuálně zaměřené poradenství a pomoc v krizových situacích. Rovněž i trénink zvládání vlastní agresivity se jeví jako účinná metoda.⁵⁴ V těchto případech je šetření agresivity rozdílné. Důraz by měl být kladen především na individualitu každého jedince a důvody i formy jeho agresivního chování. Dle těchto parametrů je pak volen typ psychotherapeutického působení.

⁵² FISCHER, S., ČKODA, J. *Sociální patologie*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

⁵³ FISCHER, S., ČKODA, J. *Sociální patologie*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

⁵⁴ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciální praxi*. Ústí nad Labem : UJEB, 2006. ISBN 80-7044-772-9.

Nejčastěji se indikuje **kognitivněbehaviorální terapie (KBT)**, a to ve skupinové i individuální formě. Kognitivně behaviorální terapie vychází z předpokladu, že důvodem potíží psychického rázu a tedy v mnoha případech i agresivity jsou chybné způsoby myšlení a chování. Podstatou uvedeného terapeutického přístupu je poskytnutí náhledu na nevhodné formy chování danému jedinci, který je pak schopen chybné způsoby chování a myšlení racionálně pochopit, odnaučit se je a souhlasně se naučit nové způsoby, jak šetrně obtížnou zvladatelné situace.⁵⁵

Farmakologická léčba

Uvedený způsob léčby snižuje předpoklady k agresivnímu chování a je i asto součástí psychiatrické péče. Jde o součást léčby konkrétní poruchy, například psychických poruch a poruch osobnosti, kde vyvíjí agresivita patří k typickým příznakům.⁵⁶

Používá se například:

Medorisper, který je indikován ke krátkodobé symptomatické léčbě (až do 6 týdnů) přetrvávající agrese při poruchách chování u dětí od 5 let věku a mladistvých s podprůměrnými intelektuálními funkcemi nebo mentální retardací diagnostikovanými na základě DSM-IV kritérií, u kterých závažnost agresivity nebo jiné formy destruktivního chování vyžadují farmakologickou léčbu. Farmakologická léčba musí být součástí rozsáhlého léčebného programu, který zahrne i psychosociální a vzdělávací intervence.⁵⁷

Dále se k léčbě agresivity a impulzivity používá: **lithium** (antiagresivní a antisuicidální účinek), **antikonvulziva** - rozmanitá skupina léčiv používaná pro léčbu epileptických záchvatů křečí.⁵⁸ Lze zmínit i malé dávky **antipsychotik (atypických)**,

⁵⁵ PRAČKO, J., *Poruchy osobnosti*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-737-X.

⁵⁶ SMOLÍK, P. *Důvěrní a behaviorální poruchy*. Praha : Maxdorf Jessenius, 1996. ISBN 80-85912-18-X.

⁵⁷ [Http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC Medorisper](http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC_Medorisper) [online]. 2011 [cit. 2011-05-12].

[Http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC Medorisper](http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC_Medorisper). Dostupné z WWW:

<[http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC Medorisper](http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC_Medorisper)>.

⁵⁸ [Http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium](http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium) [online]. 2011 [cit. 2011-05-12].

[Http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium](http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium). Dostupné z WWW:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium>>.

které působí terapeuticky ovlivňují psychotické (schizofrenní) příznaky produktivní, negativní, afektivní, kognitivní a působí profylakticky.⁵⁹

..

⁵⁹ [Http://nova.medicina.cz/odborne/clanek.dss?s_d=139](http://nova.medicina.cz/odborne/clanek.dss?s_d=139) [online]. 2011 [cit. 2011-05-12]. Definice Světové zdravotnické organizace WHO. Dostupné z WWW: <www.who.int>.

3. Agresivita ve vojenských jednotkách

V předchozích kapitolách bylo pojednáváno o agresi, agresivitě a příbuzných pojmech. Bylo naznačeno, že agresivita⁶⁰ je celosvětovým problémem, dotýkajícím se většiny lidí. Agresivita a její projevy, podobně jako spouštěče, jsou v mnoha znacích přirozeně individuální, přesto lze očekávat, např. v některých profesích, i specifických situacích, její hromadění. Llovík stráví v práci přibližně třetinu dne. Vojáci díky cvičením, dlouhodobým úkolem na zahraničních operacích, jsou většinou pracovní angažováni více než polovinu dne. Je tedy zřejmé, že se o projevy agresivity i **vlivu agresivity** na tuto skupinu osob nevychází příliš velká pozornost. Je přitom jasné, že voják v dnešním světě nemůže být a není imunní proti zvyšujícímu se **násilí a agresi** hlavně v místech, kam jsou nasazováni. Také hierarchizace kompetencí a součástí hierarchizace moci, jež je pro armádu tak typická, může být **zdrojem násilí** i agresivního jednání. Na druhou stranu se lze domnívat, že zveřejňování možných výsledků takovýchto výzkumů u této socioprofesionální skupiny není pro Armádu České republiky z mnoha důvodů žádoucí.

Mohlo by se zdát, že princip poslušnosti vyloučí **agresivní tendence**, ale opak může být pravdou. Během výcviku se vojáci učí zneškodňovat a zabíjet své protivníky a vnímat tuto činnost jako součást jejich práce i tedy jako jakousi normu, i správné jednání, což samozřejmě vychází ze samé podstaty této profese. Z tohoto důvodu by pak mohlo docházet např. k určitému **zvnějškování těchto reakcí** a tendencím řešení problémů, ať již v pracovním i soukromém životě silou. Jinými slovy určitý způsob uvažování, který může armáda v jedinci vytvořit,⁶¹ by mohl vést až k **patologickému agresivnímu jednání**.⁶² I proto jsou na profesi vojáka z povolání dnes kladeny vysoké nároky. K službě v armádě nestačí již jen zdravotní způsobilost, fyzická zdatnost a předchozí beztravnost, ale i potřebná intelektuální úroveň a psychická odolnost. Věichni uchazeři o práci se proto podrobují psychologickému vyšetření (viz další podkapitola).

⁶⁰ Uvedené tvrzení samozřejmě nevylučuje agresivitu jako pozitivní sílu např. určitý motivální prostředek.

⁶¹ Uvedené tvrzení je nutně zjednodušující. Dále je třeba vzít v potaz, vnitřní individuální nastavení každého llovíka k agresivnímu jednání, zvládání závažných situací, rovněž i jeho interpersonální vazby mimo armádu (rodina, přátelé) a jejich kvalitu, ale také způsob vedení přímého nadřízeného apod.

⁶² DZIAKOVÁ, O. *Vojenská psychologie*. Praha : Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-156-7.

3.1 Psychologické vyšetření před nástupem do Armády

Každý uchazeč pro vstup do Armády České republiky projde klasickým vyšetřením, jehož cílem je zjistit, zda je z psychologického hlediska schopen vojenské služby. **Psychologické vyšetření** probíhá pouze ve vojenských nemocnicích v Praze, Brně a Olomouci, a to za stejných podmínek. Je nutné zdůraznit, že uvedené vyšetření spadá výlučně do oblasti vojenského zdravotnictví a postupy jsou ukotveny ve zdravotnických předpisech. V první části absolvují uchazeči **diagnostické vyšetření**, druhá má formu **individuálního** klinického **rozhovoru**. Rozhovor navazuje na výsledky **testových metod**, v něm se zjišťuje široké spektrum anamnestických údajů, včetně **motivace** ke vstupu do armády. Jiné formy absolvují uchazeči o specializace spojené s vysokou **psychickou náročností**, jako jsou například šídli a zájemci o službu v zahraničních misích. Řídili navíc absolvují reakční testy takzvané QL testy, aby bylo zřejmé, že budou schopni rychle a efektivně reagovat při vzniklých situacích. Psychologická vyšetření před odjezdem do zahraniční mise mají poněkud odlišnou skladbu testů. Psychologické testování je v tomto případě zaměřeno více na práci ve skupinové dynamice, míru stresovosti a náchylnosti k frustraci. Zjišťuje se úroveň jejich **intelektových dispozic**, základní **osobnostní rysy**, schopnost odolávat **psychické zátěži** a při ní podávat výkon. Na základě výsledků lze odhadnout, pro jakou profesní specializaci v armádě mají uchazeči dispozice.⁶³ Hlavním úkolem je zjistit, zda je uchazeč z psychologického hlediska schopen vykonávat povolání vojáka.⁶⁴

Uchazeči se posuzují komplexně Armáda vyhledává jedince s určitými **převažujícími rysy a dynamickým chováním**. Agresivita v určitém smyslu slova je po vojácích vlastně vyžadována. Důležité je však to, do jaké míry jsou schopni tyto projevy **ovládat**, pracovat s nimi a **racionálně korigovat** své jednání.

Mezi odmítnutými kandidáty jsou také zástupci z řad těch, kteří nesplňují vybraná kritéria osobnostních dispozic. Nejedná se jen o agresivitu, ale i jednání, které nese **symptomy psychopatologie**, sklon k **impulzivnímu jednání**, racionálně

⁶³ A- REPORT, 25-26, Měsíčník MO. Praha : MO ČR, 2008.

⁶⁴ A- REPORT, 25-26, Měsíčník MO. Praha : MO ČR, 2008.

nekorigované aktivity, **výbušnost, labilita, nezdrženlivost**, snížená **schopnost odolávat stresu** a další.⁶⁵

I přes pozitivně absolvovaná vyšetření může dojít k tomu, že se voják zaplete např. do **kriminální činnosti**. V USA mají veteráni ze soudobých konfliktů a bývalí policisté na svědomí přibližně 70-80% loupeží a přepadení. Jedná se o reakce lidí v konkrétních životních situacích, které samozřejmě postihují i občany (civilní) veřejnost. Medicína ani psychologie nemá k dispozici nástroje, které by dokázaly naprosto přesně predikovat osobnost jedince⁶⁶. Je nutné zmínit, že vycvičený voják získá schopnosti a sebedůvěru, kterých může právem ke kriminální činnosti využít. V naší zemi to není příliš jasné, avšak několik případů je známo. S tímto problémem se potýkají všude ve světě o vycvičené vojáky projevuje zájem podsvětí, proto jsou tyto osoby vyhledávané a oslovované i ostatní lidé.

Nejčastějším důvodem nepřijetí do armády bývá především **nízká intelektová úroveň**. Práce v armádě je stále náročnější. Kromě schopnosti rozhodovat, pracovat s lidmi a nést **zodpovědnost** jsou to v současné době **vysoké nároky** na obsluhu různých šifrovacích i podpůrných systémů a vyspělých **sofistikovaných technologií**.⁶⁷ Číslo uchazečů, kteří nebyli a nemohli být přijati, kolísá. V průměru je u nás počet odmítnutých vysoký, někdy úspěšní uchazeči získají práci v jiných oblastech a o armádu mají zájem pak jen ti, kteří chtějí opravdu být vojáky. Jsou-li ve společnosti obecné finanční problémy, zvyšuje se zájem o práci v armádě. Pak se práce v armádě stává pro některé spíše **sociální a ekonomickou** volbou, než prací, ke které mají lidé vztah. Stejnou zkušenost mají i ostatní státy NATO. Ekonomický rozvoj zase naopak snižuje zájem lidí o tuto práci.⁶⁸

⁶⁵ A- REPORT, 25-26, Měsíčník MO, Praha : MO ČR, 2008.

⁶⁶ Jinými slovy by se dalo říci, že i v těchto případech je každé psychologické vyšetření do určité míry poplatné výzkumníkovi, který jej provádí i jeho schopnostem, dovednostem, zkušenostem i individuální interpretací získaných údajů.

⁶⁷ A- REPORT, 25-26, Měsíčník MO, Praha: MO ČR, 2008

⁶⁸ A- REPORT, 25-26, Měsíčník MO, Praha: MO ČR, 2008

3.1.1 Vlastnosti vojenského profesionála

Př práci se současnými vojenskými profesionály je důležité zaměřit se na jejich charakter, motivaci, výkonové vlastnosti a psychické procesy. K tomu, aby bylo možné najít porozumění a pochopit dynamiku i strukturu osobnosti vojáka, mohou pomoci odpovědi na následující otázky:

- Co vojenský profesionál může dělat, pro jakou činnost má předpoklady, v jaké práci může být úspěšný?
- Co vojenský profesionál chce, co jej vede k určitému jednání, jaké má k tomu pohnutky a co ho k tomu motivuje?
- Jaký je vojenský profesionál člověk, jaké má vlastnosti, zda je spolehlivý, poctivý, slušný, chamtivý, lhostejný, líný, aktivní, přímý nebo zákešný. Je to člověk takových hodnot, které nám zaručí, že nás nezklamе ani v náročných situacích?⁶⁹

To, co voják může dělat, lze nalézt v jeho schopnostech, dovednostech, nadání, talentu, zkušenostech i vřdomostech. Všechny tyto osobnostní vlastnosti vyjadřují předpoklady pro výkon vojenské činnosti. Výkonové vlastnosti napovídají o tom, jak člověk co dělá.⁷⁰

To, co vojenský profesionál chce, je možné zjistit podle toho, jaké má zájmy, potřeby, návyky a ideály. Uvedené vlastnosti podporují činnost a aktivitu vojenského profesionála, tím dochází k rozvoji osobnosti a jsou zdrojem jeho osobního růstu. Hnacím motorem je motivace, která vychází z potřeb, postojů a životních hodnot každého jedince.⁷¹

Jaký je vojenský profesionál člověk dávají odpovědi profilové vlastnosti, v nichž jsou zahrnuty jeho charakterové vlastnosti, temperament, hodnoty a postoje.

⁶⁹ GOTTWALDOVÁ, M., ZNOJLOVÁ, M. *Obrana vojenského profesionála proti stresu*, Vyškov : Správa doktrín ředitelství výcviku a doktrín, 2006.

⁷⁰ GOTTWALDOVÁ, M., ZNOJLOVÁ, M. *Obrana vojenského profesionála proti stresu*, Vyškov : Správa doktrín ředitelství výcviku a doktrín, 2006.

⁷¹ GOTTWALDOVÁ, M., ZNOJLOVÁ, M. *Obrana vojenského profesionála proti stresu*, Vyškov : Správa doktrín ředitelství výcviku a doktrín, 2006.

Charakterové vlastnosti vojenského profesionála lze spatřít v jeho vztahu ke společnosti, k druhým lidem, k práci a k sobě samému. Charakter určuje, jaký je člověk, jak vnímá sám sebe, jak se vidí v reálném obraze i jaký by chtěl být.

Voják, který nemá utvořen a zakotven svůj sebeobraz, může být nespokojen a cítit se frustrován.⁷²

3.2 Zjišťování pracovní způsobilosti vojáka

Pracovní způsobilost lze popsat jako poměr nároků, požadavků na pracovní činnost a odpovídající kapacitu a osobnostní vlastnosti vojáka. Míru požadavků a předpokladů lze pak vyjádřit dimenzí způsobilý - nezpůsobilý. Pracovní hovoříme o způsobilosti optimální, kterou lze popsat tak, že voják je schopen danou profesi zvládat bez problémů. Nízká způsobilost pak vyjadřuje špatné vyrovnání se vojáka s nároky profese a nezpůsobilost k dané profesi. Pracovní způsobilost zahrnuje složky, jež jsou dležitými **aspekty pracovní činnosti**.⁷³ Tyto jsou:

Odborná pracovní způsobilost - vyjadřuje stupeň a rozsah zvládnutí dosavadní přípravy a její rozsah posuzuje konkrétní personalista útvaru, kam by měl voják nastoupit.

Psychická způsobilost k práci - jedná se o psychologické vybavení vojáka jako například vybrané **dovednosti** a **schopnosti**, **charakterové** a **temperamentové** vlastnosti. Tuto způsobilost posuzuje vojskový psycholog při výběrovém řízení (viz výše).

Fyzická způsobilost - posuzuje zdravotní stav a fyzickou zdatnost vojáka. Fyzická kondice je přezkoušena před nástupem do armády přesně podle požadavků a specializace jednotlivých útvarů. Pokud konkrétní požadavky nejsou, vychází se z fyzického přezkoušení, jež je interními předpisy jasně definováno. Zdravotní stav každého jednotlivce je posuzován ve vojenských nemocnicích před vstupem do

⁷² GOTTWALDOVÁ, M., ZNOJLOVÁ, M. *Obrana vojenského profesionála proti stresu*, Vyškov : Správa doktrín ředitelství výcviku a doktrín, 2006.

⁷³ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

armády. V průběhu služby voják absolvuje každý rok lékařskou prohlídku na posádkové ošetřovně jednou za pět let **rozšířenou lékařskou prohlídku**.⁷⁴

Před každou nárožnou i rizikovou činností, jakou je například zahraniční mise, výsadková příprava nebo práce v elitní vojenské jednotce, je jedinec podroben důkladnému lékařskému vyšetření, které pak musí každé tři roky opakovat znovu v příslušné výsadkové přípravě a vždy před každým výjezdem do zahraniční mise.

Morální a občanská bezúhonnost - respektování zákonů a pravidel společnosti.⁷⁵ Tímto je administrativně pověřen **Národní Bezpečnostní Úřad (NBÚ)**, který pracuje podle požadavku personalisty, jež dává požadavek na stupeň bezpečnostní prověrky u každého jednotlivce dle jeho služebního zařazení. Stupně bezpečnostních prověrek jsou: vyhrazené, důvěrné, tajné, přísně tajné.

Velkým problémem ovlivňující **objektivnost** a **efektivitu** posuzování pracovní způsobilosti je absence konkrétních kritérií pro jednotlivé funkce a pracovní pozice. Absence těchto kritérií může značně ovlivňovat kvalitu a objektivitu posuzování pracovní způsobilosti.⁷⁶

Tyto kritéria by mohli vytvořit zkušení vojáci, kteří mohou vycházet ze znalosti profese a množství zkušeností, které po dobu své služby posbírali.

3.2.1 Hodnocení pracovní výkonnosti vojáka

Při hodnocení pracovní výkonnosti dochází často ze strany vojenských psychologů k chybám, které mají za následek **zkreslení skutečnosti**. Příčina je obvykle v osobě, která hodnotí, a ve způsobu, jakým hodnotí. Každý člověk vnímá své okolí jinak a odlišně hodnotí vnímanou realitu, což je přirozenou charakteristikou lidského faktoru. I vojenský psycholog může vnímat jedince v různých obdobích i časových úsecích různým způsobem. **Souhrn představ** o posuzovaném vojáku a

⁷⁴ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

⁷⁵ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

⁷⁶ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

jeho vlastnostech se pak tedy s objektivní realitou mĚní, a to zcela, ĽásteĽnĽ nebo vĽbec. PĚ hodnocení tedy mĽĽe docházet k tĽmto chybám hodnotitelĽ:⁷⁷

- **Chyba mírnosti:** obecná nebo situáĽní tendence psychologa hodnotit vojáka na základĽnĽ kterého z kritérií lépe, neĽ jaká je skuteĽnost.
- **Chyba favoritismu:** úmyslné Ľi neúmyslné vyzdvihování konkrétního vojáka.
- **Chyba kontrastu:** promítnutí subjektivního mĽĽtka psychologa do hodnocení tak, Ľe hodnocený není hodnocen dle urĽitého kritéria a jeho nárokĽ, ale je srovnáván s hodnotitelem samotným.
- **„HaloĽ efekt:** vzniká pĚ hodnocení více kritérií. Hodnotitel je ovlivnĽ celkovým dojmem nebo jedním výrazným hlediskem, coĽ se pak promítá do díĽĽích hodnocení. Dochází tedy k neúmyslné nivelizaci kritérií, coĽ neodpovídá skuteĽnosti.
- **Chyba centrální tendence:** hodnotitel má obavy vyuĽívat výraznĽ kladných nebo naopak záporných stupĽĽ hodnocení. Následkem je pak zprĽmĽnĽí celkového hodnocení.
- **Chyba Ľasového sledu:** Tendence hodnotit podobnĽ aĽ stejnĽ kritéria jdoucí za sebou nebo vedle sebe.
- **Logická chyba:** hodnotitel posuzuje podobnĽ díĽĽí kritéria, jeĽ se mohou zdát v laickému pohledu ve vzájemném vztahu.
- **Sériový efekt:** PĚ hodnocení vĽĽího poĽtu kritérií u jednoho vojáka nebo u pĚ hodnocení více vojákĽ v prĽbĽhu jednoho Ľasového úseku se u hodnotitele projevuje tendence ke sniĽování diferencí.óó⁷⁸

VýĽe uvedené chyby posuzujících psychologĽ zahrnují prakticky nejzákladnĽĽí zpĽsoby **zkreslení objektivity** pĚ hodnocení. Obvykle dochází jejich doplnĽí **charakteristikami**, které ilustrují vĽechny nedostatky, jichĽ se mĽĽe psycholog dopustit. Pro pĚklad je moĽno uvést posuzování psychických charakteristik na základĽ **fyzických rysĽ, osobní Ľi profesní pĚsuds**ky psychologa o hodnoceném vojákovi.⁷⁹

⁷⁷ DZIAKOVÁ, O. *Vojenská psychologie*. Praha : Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-156-7.

⁷⁸ DZIAKOVÁ, O. *Vojenská psychologie*. Praha : Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-156-7.

⁷⁹ DZIAKOVÁ, O. *Vojenská psychologie*. Praha : Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-156-7.

Zde mŕže svou roli také sehrát pŕání ŕi nŕzor osoby nadŕŕzenŕ psychologovi i hodnocenŕmu vojŕkovŕ.

3.3 Agrese a ģikana ve vojenskŕm prostŕedŕ

Agrese a ģikana je v armŕdnŕm prostŕedŕ, alespoŕ optikou ve ŕejnosti, hojnŕ zastoupena. **Ģikana** tak, jak ji z dŕŕvŕŕŕch dob naŕi otcovŕ znali, se vytratila. Dnes se objevuje spŕŕe **psychickŕ** ģikana mezi vojŕky, spoŕŕvajŕcŕ v posmŕŕcŕch a ve ŕejnŕm poukazovŕnŕm na chyby druhŕho. Tŕmto dochŕzŕ ke **znevaĝovŕnŕ** schopnostŕ jedince i jeho hodnocenŕ z pohledu nadŕŕzenŕch, kterŕ se mŕŕže projevit i v nŕkterŕ ze sloĝek vojŕkova platu. Dŕle je moĝnŕ stŕle nachŕzet pŕŕpady **agresivnŕho chovŕnŕ** mezi vojŕky, kteŕŕ se kvŕŕli neshodŕm uchylujŕ k naschvŕlŕm a dokonce i k poĝkozovŕnŕ vozidel. Z tŕchto dŕvodŕ vnŕmŕme zaŕazenŕ tŕto podkapitoly jako opodstatnŕhŕ a dŕŕleĝitŕ.

Vŕznam slova ģikana znamenŕ **zlomyslnŕ obtŕŕovŕnŕ, tŕrŕnŕ, pronŕsledovŕnŕ**. Ģikana je takŕ spojena s **opakovanŕm ublŕĝovŕnŕm**. Takto postiĝenŕ osoba trpŕ celŕ mŕŕice nebo dokonce i roky. Pokud je ublŕĝeno zvlŕŕŕ krutŕm zpŕŕsobem, je za ģikanu oznaĝovŕna i jednotlivŕ udŕlost, jeĝ se jeĝŕ neopakovala. O ģikanŕ mluvŕme pouze tehdy, je-li obŕŕ z jakŕhokoliv dŕvodu bezbrannŕ. Za bezbrannost se povaĝuje fyzickŕ **slabost** ŕi **izolovanost v kolektivu**. Tento stav se pak nazŕvŕ **asymetrickou agresŕ**.⁸⁰ „Asymetrickŕ agrese je stav, kterŕ nastŕvŕ za pŕŕedpokladu, ĝe sŕly ve skupinŕ (ŕi u jednotlivŕch aktŕrŕ) nejsou rozloĝeny rovnomŕrnŕ. V pŕŕpadŕ agresivity pak mluvŕme o nerovnomŕrnŕm rozloĝenŕ sil mezi obŕŕi a agresorem, kdy silnŕŕĝŕ ublŕĝuje slabŕŕmu, a nemusŕ to bŕt nutnŕ jen v pŕŕpadŕ nevyrovnanosti sŕly fyzickŕ“⁸¹

Ģikana u nŕs byla dŕŕve spojovŕna hlavnŕ s armŕdou a se **zŕkladnŕ vojenskou sluĝbou**. Novŕŕci (**baĝanti**), kteŕŕ nastoupili na povinnou vojenskou sluĝbu, byli svŕmi sluĝebnŕ starĝŕmi vojŕky (**mazŕky**) ŕasto krutŕ trestŕnŕ, tŕrŕnŕ, vĝemoĝnŕ poniĝovŕnŕ a zneuĝŕvŕnŕ. Existovala dokonce **vŕcestupŕrovŕ hierarchie**, kdy vojŕci

⁸⁰ DZIAKOVŕ, O. *Vojenskŕ psychologie*. Praha : Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-156-7.

⁸¹ [Http://is.muni.cz/th/79634/pdf_m/?lang=en](http://is.muni.cz/th/79634/pdf_m/?lang=en) [online]. 2011 [cit. 2011-05-25].
[Http://is.muni.cz/th/79634/pdf_m/?lang=en](http://is.muni.cz/th/79634/pdf_m/?lang=en) . Dostupnŕ z WWW:
<http://is.muni.cz/th/79634/pdf_m/?lang=en>.

krátce před odchodem do civilu patřili do obzvláště privilegované skupiny takzvaných „supráků“. Tyto praktiky se postupem času přenesly mezi už i zejména na **internátech**. Podobné jednání je rovněž celkem běžnou praxí **mezi vládci**, kdy nový vládce je terčem starších vládců a musí, pokud se neubrání, starším vládcům posluhovat.⁸²

Prostředí armády je člověkem ohroženo více než jiná pracovní prostředí. Armáda je postavena na **principu** vzájemné **podřízenosti** a **nadřízenosti** mezi jednotlivými vojáky. V armádě je také soustředěno mnoho jedinců se **specifickou osobností** **výbavou, motivací i životním stylem**. Současně jsou na tyto osoby kladeny specifické nároky.

Specifika vojenské služby jsou:

- Převaha mužské populace určité věkové skupiny.
- Psychická a fyzická zátěž a zvýšené nároky na adaptaci.
- Rázné a dlouhodobé odtržení od rodin a blízkého sociálního prostředí.
- Komplexní změna životního stylu po vstupu do armády.
- Dobrovolné vzdání se svobodné vůle ve prospěch plnění rozkazů nadřízených, kteří pro vojáka nemusí být přirozenou autoritou, ale pouze formální autoritou.⁸³

Důsledkem **školení** bývá **psychické poškození** všech zúčastněných. Tento typ poškození obvykle je mnohdy nebezpečnější než **fyzická újma**. Ten, kdo takto poškozuje svou oběť, často také uniká trestu. Nebezpečnost takového jednání je dána tím, že poškození i psychické poruchy vzniklé školením **nebývají viditelné** a odhalí je často pouze odborník nebo vnímavý kolega. Dlouhodobé **traumatické působení** během stimulace a současně **tlaké frustrace** některých životních důležitých potřeb jedince, rázné a nepřesvědčivé změny ve slovním a emocionálním projevu vůči i jiným osobám nebo také v situacích, v nichž se musíme rozhodnout a současně není možné zvolit si potřebnou variantu - to vše vede ke **snížení psychické stability** a vzniku **posttraumatické stresové poruchy**, k psychickému poškození s důsledky, kterými

⁸² ŠÍL, AN, P. *Agresivita a školení mezi vládci*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

⁸³ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

mohou být **sebevražedné sklony** i **kriminální jednání**.⁸⁴ Načítá škana tak, jak byla popsána, se profesionalizací armády zcela vytratila, byla však nahrazena jiným agresivním chováním - **bossingem** a **mobbingem** (viz další kapitola).

3.3.1 Mobbing a bossing

Název **mobbing** vznikl z anglického "to mob", což znamená obtěžovat, dotírat. O rozšíření pojmu se zasloužil švédský profesor psychologie **Heinz Leymann**. Podle Leymanna se o mobbingu může hovořit tehdy, pokud se na postiženého útočí jednou týdně nejméně po dobu pět roku a **útoky** provádí jedna nebo více osob.⁸⁵ Mobbing popisuje systematické, cílevědomé a hlavně opakované útoky **jedince** i **skupiny** na konkrétní osobu. **Cílem** takového neetického a nepřátelského jednání je donutit konkrétní osobu k odchodu ze zaměstnání.⁸⁶ Jako základní metodu mobbingu lze zmínit izolaci poškozovaného zaměstnance.⁸⁷ Dle se tak vyloučením jedince z kolektivu, ponížením i znevažováním jeho pověsti. Takovéto útoky se často dějí bez zjevné příčiny a nejsou směřovány na konkrétní vlastnost oběti. **Soustavný tlak** je takto vyvíjen na oběť bez ohledu na to, jakou pozici zastává, i jak se chová na pracovišti.⁸⁸ Projevem může být i zadávání **neadekvátních úkolů**, ať již těžkých i naopak nesmyslně lehkých. **Soukromí** postiženého zaměstnance se stává veřejnou záležitostí, což dále stupňuje již tak dost vytrvalý tlak.⁸⁹

⁸⁴ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

⁸⁵ Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011) [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011). Dostupné z WWW: <Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011)>.

⁸⁶ Svobodová, L., *Nenechte se šikanovat kolegu, (Mobbing- skrytá hrozba)*, Praha: Grada, 2008, ISBN 978-80-247-2474-4

⁸⁷ Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011) [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011). Dostupné z WWW: <Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011)>.

⁸⁸ Svobodová, L., *Nenechte se šikanovat kolegu, (Mobbing- skrytá hrozba)*, Praha: Grada, 2008, ISBN 978-80-247-2474-4

⁸⁹ Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011) [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011). Dostupné z WWW: <Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011)>.

Fáze mobbingu:

1. Zpočátku se mohou objevit různé **naschvály**, rádobý **legrace** a drobnější **konflikty**, kterým však člověk zatím nepřikládá tak velký **význam**.
2. Další fázi lze již označit za **psychický teror**. Na jedince začínají být vedeny **útoky** - nejprve ojedinělé, později již systematicky plánované. Je pozorovatelný pokles výkonu postiženého, snižovaná **sebedůvěra**, zhoršuje se stav psychický a spolu s tím i fyzický.
3. Dochází k dalšímu zhoršení situace, pracovníkovy konflikty a iasto i snižený výkon jsou spojeny s nadřazeným, který máte dojít k závěru, že problémem je opravdu nespolehlivý pracovník bez **motivace** pro výkon svého **zaměstnání**.
4. Následuje **vyloučení** z kolektivu, zaměstnanec je předsán na jiné **oddělení**, mohou mu být sniženy **kompetence** a je více kontrolován. Obvykle situace eskaluje ke stádiu naprostého **zhroucení** z vypjaté situace, nebo obdržení výpovědi.⁹⁰

Z popsaných fází je zřejmé, že je velmi důležitě odvrátit hrozící mobbing hned v jeho počátku. Není-li mobbing včas zastaven, máte to mít na postiženého zaměstnance i trvalé následky, např. ztráta sebedůvěry, deprese, poruchy spánku, **bolesti hlavy**, **zad, vředy** a jiná onemocnění.⁹¹

⁹⁰ Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011) [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011). Dostupné z WWW: <Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011)>.

⁹¹ Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011) [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011). Dostupné z WWW: <Dostupné z: <http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/> (citováno 30.5.2011)>.

Bossing

Tento anglický termín se dá volně přeložit jako **gíkanování** na pracovišti ze strany **nadřazeného**. Obecně je velmi těžké ubránit se této formě gíkanování, neboť z pozice nadřazeného je odlišná. Často jde o trvalé, **plánované útoky** ze strany nadřazeného. Problémy s nadřazeným se nemusí týkat jen slabších jedinců, kteří jsou jakkoli odlišní od ostatních. Terčem bossingu se stávají také **nezavislí jedinci**, kteří se snaží vyjadřovat k problémům a jsou **výrazně iniciativní**. Svou roli zde mohou hrát obavy z **konkurence** nebo pocity méněcnosti. Bossingu se nejčastěji daší v takovém pracovním prostředí, kde převažuje **atmosféra nedůvěry**, pomluv a závisti. Také **nekvalitní obsazování vedoucích** pozic často přispívá ke vzniku a rozvoji teroru ze strany nadřazeného. Jestliže navíc v pracovním kolektivu převažuje neochota přiznat si možnost existence gíkanů a není vůle k jejímu předcházení, nestojí bossingu téměř nic v cestě⁹²

Nejčastější projevy bossingu:

- Nadřazený omezuje pracovníkovi možnost vyjádřit se.
- Jedincova práce je znevažována a opakovaně kritizována před kolegy.
- Dostává nesplnitelné a nesmyslné úkoly.
- Pracovník je terčem posměchu, nadávek a pomluv.
- Jeho rozhodnutí a názory nejsou brány na zřetel.
- Čelí sexuálnímu návrhům nebo vydírání ze strany nadřazeného.⁹³

⁹² <http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>, [online]. 2011 [cit. 2011-05-30]. <http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>, . Dostupné z WWW: <<http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>>.

⁹³ <http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>, [online]. 2011 [cit. 2011-05-30]. <http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>, . Dostupné z WWW: <<http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>>.

Důsledky bossingu se odrážejí na celkové atmosféře pracoviště. Mezi zaměstnanci vládne nejistota a napětí, celkově se snižuje výkonnost. Samozřejmě nejvíce trpí samotná oběť **psychického teroru**. Až ujde o poruchy spánku, deprese, nízké sebehodnocení, nebo sklon hledat únik v podobě pití alkoholu či užívání drog, všechny tyto problémy působí na celkové zdraví člověka. Často vedou ke vzniku **psychosomatických poruch**, jako jsou žaludeční vředy, astma, cukrovka nebo vysoký krevní tlak a další. Obranou proti mobbingu či bossingu se v posledních letech stále častěji stává **žaloba**, jelikož dle zákona by měl zaměstnavatel svému zaměstnanci vytvářet příznivé pracovní podmínky.⁹⁴

⁹⁴ [Http://www.superkariere.cz/poradna/pro-zamestnanec/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html](http://www.superkariere.cz/poradna/pro-zamestnanec/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html), [online]. 2011 [cit. 2011-05-30]. [Http://www.superkariere.cz/poradna/pro-zamestnanec/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html](http://www.superkariere.cz/poradna/pro-zamestnanec/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html), . Dostupné z WWW: <<http://www.superkariere.cz/poradna/pro-zamestnanec/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>>.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

4. Cíle výzkumného zjištění

Vstup do armády může být pro nové vojáky určitým psychickým zlomem. Ocitají se v odlišném prostředí, které na ně klade náročné požadavky, a dochází rovněž i k výrazné změně způsobu života. Příklad stanovený režim pracovních povinností, dodržování vojenských řádů i zvláštnost meziosobních vztahů představují zlomek nových situací, ve kterých se voják ocitá. Významnou skutečností se stává i ztráta, někdy i úplné přerušení stávajících osobních vztahů, jakým je například odloučení od přátel, rodiny i prostředí, ve kterém nový voják do této chvíle žil. Uvedené odloučení na vojáka, hlavně v prvních měsících, těžce doléhá a vyvolává negativní psychické stavy. Vznikají obvykle v důsledku omezování podmínek pro seberealizaci a přitlačování osobnosti. Nejčastěji se objevuje delikventní jednání, které je agresivním projevem asociálního chování. Tito vojáci se vyznačují odmítáním formy požadovaného chování, které nemusí otevřeně kritizovat, ale prostě jim nešdílí. K realizaci svých cílů si pak vybírají takové jednání a chování, které je v armádě odsuzované a postihované.⁹⁵

Oproti nováčkům jsou zkušenější vojáci, kteří již absolvovali několik zahraničních misí, skutečnými veterány, proto se u nich se mohou objevovat zcela odlišné problémy, již nesouvisející s adaptací na nové prostředí i kolektiv. Výraznou zátěží je, že vojáci během konfliktu s nepřítelem nemohou ze stresující situace utéci. Možný vliv těchto situací nemusí být na první pohled zřejmý, ačkoliv řada vojáků mohla projít výraznými stresovými situacemi, sdílejícími především v obavách o vlastní život, případně život svých kolegů. Důsledky těchto situací mohou vést k pocitům bezradnosti i naopak k dlouhodobému zálibu v těchto situacích.⁹⁶

To je také hlavní důvod ke zjištění agresivity u vojáků, kteří mohou některé své negativní emoce i prožitky ventilovat agresivním chováním, i se mohou během nasazení v zahraniční operaci stát pod tlakem okolností patologickými agresory, ve kterých se vzorec řešení situací násilím stane běžnou součástí jejich bytí.

⁹⁵ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

⁹⁶ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

Hlavní cíl:

Na základě teoretických východisek je stanoven následující výzkumný cíl:

Analyzovat míru agresivity u vojáků a posoudit také její intenzitu v rámci jejich jednotlivých typů.

Z již uvedeného hlavního cíle vychází tyto dílčí cíle:

Dílčí cíle:

1. Analýza možné souvislosti mezi agresivitou a věkem vojáků.
2. Analýza možné souvislosti mezi agresivitou a počtem dětí vojáků.
3. Analýza možné souvislosti mezi agresivitou a počtem absolvovaných zahraničních misí.
4. Analýza nejvíce zvýšených typů agresivity u zkoumaného souboru vojáků.
5. Analýza intenzity jednotlivých typů zvýšené agresivity u zkoumaného souboru vojáků.

Výzkumné otázky

Po stanovení hlavního a dílčích cílů výzkumné části budou představeny výzkumné otázky, na něž budou pomocí výzkumného šetření a následné analýzy dat hledány odpovědi.

Výzkumná otázka 1. 1: Roste agresivita vojáků s věkem?

Výzkumná otázka 1. 2: Jsou vojáci mající děti (rodiny) méně agresivnější než bezdětní vojáci?

Výzkumná otázka I. 3: Roste agresivita vojáků s počtem absolvovaných zahraničních misí?

Výzkumná otázka I. 4: Jaké typy zvýšené agreivity jsou nejvíce zastoupené u zkoumaného souboru vojáků?

Výzkumná otázka I. 5: Jak je zastoupena intenzita jednotlivých typů zvýšené agreivity u zkoumaného souboru vojáků?

5 . Výzkumná metoda

Ke sběru dat byla použita dotazníková metoda. **Dotazník** je jedním z nejrozšířenějších nástrojů pro **sběr dat** u mnoha druhů výzkumů. Je sestaven ze série otázek, jejichž cílem je získat **názory** a **postoje respondentů**.⁹⁷ Dotazník je způsob písemného **kladení otázek** a získávání **písemných odpovědí**. Kladené otázky se mohou vztahovat buď k **jevům vnějším** (názory na zaváděná organizační opatření) nebo **vnitřním** (postoje, motivy, citové vztahy). Samotný dotazník se skládá z předem připravených a srozumitelně formulovaných otázek, jež jsou účelně seřazeny. Dotazovaná osoba na ně odpovídá písemně⁹⁸ Součástí dotazníku je vysvětlení **důvodu dotazování**, podání instrukcí o vyplnění, termín vrácení a poděkování za vyplnění. Musí dávat **záruku**, že informace nebudou použity proti dané osobě

Výhody dotazníkového šetření:

- Časová úspora.
- Možnost srovnávání s podobnými typy lidí.
- Rychlé vyhodnocení.
- Možnost pracovat individuálním tempem.
- Jednoznačná formulace otázek bez emocí dotazovaného.
- Možnost hromadného počítačového zpracování.

⁹⁷ Dostupné z: [Http://www.dotaznik-online.cz/](http://www.dotaznik-online.cz/), citováno 27.5.2011 [online]. 2011 [cit. Dostupné z: [Http://www.dotaznik-online.cz/](http://www.dotaznik-online.cz/), citováno 27.5.2011]. Dostupné z: [Http://www.dotaznik-online.cz/](http://www.dotaznik-online.cz/), citováno 27.5.2011. Dostupné z WWW: <Dostupné z: [Http://www.dotaznik-online.cz/](http://www.dotaznik-online.cz/), citováno 27.5.2011>.

⁹⁸ CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007, ISBN 978-80-247-1369-4.

Nevýhody dotazníkového šetření :

- PŠ eventuálním neporozumění otázce nelze obvykle nic opravit, doplnit nebo zpřesnit.
- Kladné stránky dotazníku můžeme znehodnocovat nízká návratnost.
- Důležitou roli hraje rovněž délka dotazníku. Příznivý dojem u dotazovaného navozuje i vhodná grafická úprava dotazníku.
- časová náročnost PŠ vytváření.
- Vhodný je doprovodný dopis, který vysvětlí účel výzkumu.⁹⁹

K získání dat byla použita metoda anonymního dotazníkového šetření. Jako dotazník byl použit dotazník **B-D-I**. Tento dotazník sestavili Buss a Durkeeová. PŠ jeho sestavování vycházeli z předpokladu, že **agresivita je komplexní fenomén**. Proto je potřebné a užitečné rozlišit **hostilní a agresivní** chování do podtříd. Tím je odlišena jejich metoda od postupu spojujícího různé hostilní a agresivní postoje a známky chování PŠ jejich měření do jediného skóru. Autoři vypracovali následujících osm škál, jež jsou považovány za základní třídy agresivního chování.¹⁰⁰

Fyzická agrese (přímá agrese)

Tato třída zahrnuje používání **fyzického násilí** proti osobám (**rvačky**), ne však destrukci předmětů.

Nepřímá agrese

V této třídě jsou takové způsoby chování jako zlomyslné **klepy** nebo **kanadské šerty**. Agresivní chování se prezentuje takovým způsobem, že nenáviděná osoba není napadána přímo, ale **záludným způsobem**. Nepřímá agresivita je například náhlý **výlev rozlišení** a bouchání dveří. Pozůstává z výbuchu **negativního afektu** a nesměluje k údajné urážce osob

⁹⁹ KUTNOHORSKÁ, Jana. Výzkum v **ogetřovatelství**. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 42, ISBN 978-80-247-2713-4.

¹⁰⁰ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

Popudlivost (irritabilita)

Vyjadřuje pohotovost **silně reagovat** na podněty nízké intenzity **malé provokace**.
Čkává zahrnuje prchlivost, bručounství, podrážděnost a hrubiánství.

Negativismus

Opozilní **chování** zaměřené obvykle **proti autoritám**, zahrnuje odmítání spolupráce, která může kolísat od **pasivní neochoty** až k **otevřenému odporu** proti pravidlům a zvyklostem.

Resentiment

Položky této čkály vystihují **žalivost** a zanevšení na druhé, **pocit zlosti** na světě pro skutečné nebo domnělé špatné zacházení.

Podezíravost

Projekce hostility na druhé lidi. Pohybuje se od pouhé **nedůvěry** k lidem, **ostrážitosti** až po přesvědčení, že mají v úmyslu ublížit.

Verbální agrese

Negativní afekt vyjádřený ve stylu a obsahu řeči. Čkává zahrnuje **hádání se, šev, jeření** a podobně. Obsahem je **vyhrožování**, klení a přehnané kritizování.

Pocit viny

Jedná se o pocity vlastní **nedokonalosti, špatnosti**. Jedinec je přesvědčen, že někomu druhému ukřivdil, ublížil a trpí **výčitkami** svědomí.¹⁰¹

¹⁰¹ DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

Uvedené hodnocení zahrnuje dva druhy hostility (resentiment a podezíravost), pŕ druhŕ agresivity (fyzickou, nepŕŕmou, slovní, iritabilitu a negativismus). K tŕmto ŕŕkálám agresivity a hostility pŕpojili autoŕ jeŕŕŕ kategorii pocit viny. Výpoŕet zvýŕenŕch hodnot se provádŕí vynásobením souŕtu kladnŕch odpovŕŕí v jednotlivŕch poloŕkách s pŕsluŕnými koeficienty pro jednotlivé poloŕky, tímto jsou získány váŕené skóry, které nemají u jednotlivŕch poloŕek pŕŕsahovat hodnotu 5, v opaŕném pŕŕpadŕ hodnotíme danou ŕŕkálu agresivity jako zvýŕenou. U ŕŕkály verbální agresivity jsou u naŕí populace hodnoty o nŕco vyŕŕŕ. Dotazník je tvoŕen 75 otázkami.¹⁰² **Odpovŕŕi** nabízí výbŕŕ volby mezi: Áno, s tvrzením souhlasímŕ a Áne, s tvrzením nesouhlasímŕ.

Znŕŕí dotazníkŕ je uvedeno v Pŕŕloze ŕ. 1

¹⁰² DZIAKOVÁ, O., *Vojenská psychologie*, Praha: Triton, 2009, ISBN 978-80-7387-156-7

6. Výzkumný soubor

Zkoumaný soubor respondentů tvořili **profesionální vojáci** 4. Brigády rychlého nasazení. **Věkové rozmezí** respondentů se pohybuje v rozmezí **20- 40 let**, výzkumný soubor tvoří výhradně **muži**. Celkem bylo osloveno **50 respondentů**. Uvedení vojáci jsou výhradně z **bojových jednotek**, které jsou určeny k nasazení do **zahraničních operací**. Všichni dotazovaní jsou aktivními **výsadkáři**.

Výzkumný soubor byl rozdělen dle následujících kritérií: věk, počet absolvovaných zahraničních misí a počet dní. Mezi respondenty jsou tak vojáci, kteří dosud neabsolvovali žádnou misi, i ti, kteří jich mají za sebou například i sedm. Skupinu respondentů tvoří rovněž vojáci, kteří nemají žádné dny, i ti, kteří již potomky mají. Rozdělení dle uvedených kritérií vychází z předpokladu, že budou mít vliv na míru agresivity. Dotazníkové šetření probíhalo v briefingové místnosti, kde byli přítomni pouze respondenti a výzkumník. Bylo rozdáno 50 dotazníků. Návratnost vyplněných dotazníků byla 100%.

Tabulka 1. 1: Rozdělení výzkumného souboru dle věku, dní a počtu misí

		Počet respondentů	Počet respondentů z celku v %
Počet absolvovaných misí	0 misí	24	48
	1-3 mise	18	36
	4 a více misí	8	16
Věk	Do 27 let	23	46
	28 a více let	27	54
Počet dní	žádné	28	56
	1- 2	15	30
	3 a více	7	14

6.1 Organizace sběru dat

Získávání dat proběhlo v období od 23. května do 28. května 2011. Bylo osloveno celkem 50 respondentů z různých bojových uskupení a to jak nevelitelské funkce, tak nejnížší velitelé,¹⁰³ na kterých vedení bojové činnosti závisí nejvíce. Respondenti byli požádáni, aby v tomto případě odpovídali na otázky v dotazníku pokud možno pravdivě tak, jak to skutečně cítí. Byli ujištěni o anonymitě a důvěrnosti dat. Ti, kteří měli zájem o výsledek vlastního dotazníku, byli požádáni, aby se podepsali, případně si dotazník nějakým způsobem označili. Po vyhodnocení jim pak byl sdělen výsledek.

¹⁰³ Nevelitelské funkce jsou vojáci, kteří nemají v popisu funkční náplnění, jsou to například kulometník, průzkumník, ženista. Nejnížší velitelé jsou vojáci, kteří velí malým organickým celkům, skládajících se z výše uvedených vojáků. Tito velitelé nesou veškerou zodpovědnost za fyzické splnění úkolů a chod jejich celků.

7. Presentace výzkumných zjištění

V této kapitole budou prezentovány výsledky B-D-I dotazníku, který zkoumá osm typů agresivity. Výzkumný vzorek tvoší 50 vojáků 4. Brigády Rychlého Nasazení (vysadkář), kteří jsou přiděleni k nasazování v zahraničních operacích. Tito vojáci byli rozděleni do skupin dle věku, počtu dní a počtu absolvovaných misí tak, abychom mohli zkoumat vliv a míru zvýšené agresivity v uvedených skupinách. V následujících tabulkách jsou uvedeny pouze zvýšené hodnoty agresivity (viz Kapitola 5. Výzkumná metoda).

Vysvětlivky k tabulkám:

1. Fyzická agrese (přímá agrese)
2. Nepřímá agrese
3. Popudlivost (irritabilita)
4. Negativismus
5. Resentiment
6. Podezřavost
7. Verbální agrese
8. Pocit viny

7.1 Roste agresivita vojáků s věkem?

V této podkapitole se zaměříme na zodpovězení první výzkumné otázky hledající odpověď na možnou souvislost mezi mírou agresivity a věkem vojáků. K tomuto účelu byli respondenti rozděleni do dvou věkových kategorií. První kategorii tvoší vojáci ve věku do dvaceti sedmi let včetně. Druhou kategorií tvoší vojáci ve věku dvacet osm let a více. Hranice dvaceti sedmi let byla zvolena záměrně, neboť došlo

k obmĚnĚ vojákŮ, pŮlĚmĚ v souĚasnosti je oproti minulosti vĚ vojákŮ mladĚĚho vĚku. DŮŤve byl vĚkovĚ prŮmĚr vojákŮ kolem 30 let. NynĚ se hranice prŮmĚrnĚho vĚku vojákŮ v bojovĚch jednotkĚch pohybuje kolem hranice dvaceti sedmi let.

Tabulka Ĺ. 2: Souvislost mezi vĚkem a mĚrou zvĚĚenĚ agresivity u respondentŮ

Druhy agresivity a poĚet zvĚĚenĚho typu agresivity		1	2	3	4	5	6	7	8	PoĚet respondentŮ
VĚk	Do 27 let	6	2	4	4	5	2	10	8	23
	RelativnĚ Ĺetnost	26,1 %	8,7 %	17,4 %	17,4 %	21,7 %	8,7 %	43,5 %	34,8 %	
	28 a vĚce let	9	6	4	3	4	6	10	4	27
	RelativnĚ Ĺetnost	33,3 %	22,2 %	14,8 %	11,1 %	14,8 %	22,2 %	37 %	14,8 %	
CelkovĚ poĚet zvĚĚenĚ agresivity konkrĚtnĚho typu		15	8	8	7	9	8	20	12	
RelativnĚ Ĺetnost z celkovĚho poĚtu respondentŮ		30 %	16 %	16 %	14 %	18 %	16 %	40 %	24 %	

ĹĚselnĚ ůdaje v tabulce jsou uvedeny v prostĚch Ĺetnostech a relativnĚch Ĺetnostech.

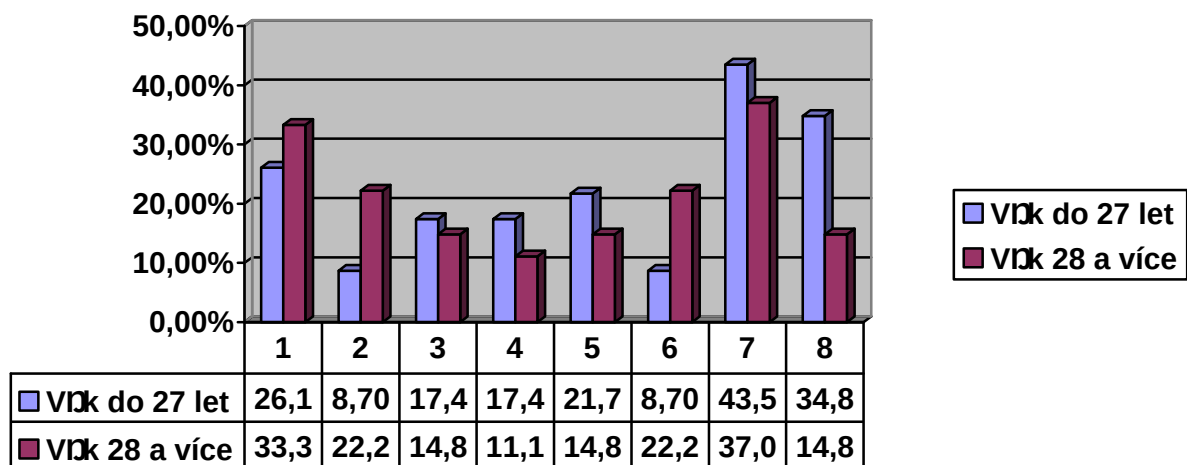
Jak vyplĚvĚ z vĚĚe uvedenĚ tabulky, nejĚastĚji se u vojkĚku ve vĚku do 27 let objevujĚ 3 typy zvĚĚenĚ agresivity. PrvnĚ je fyzickĚ agresivita, kterĚ je zvĚĚenĚ u 26,1% respondentŮ v tĚto vĚkovĚ skupinĚ druhou je verbĚlnĚ agresivita, ta se objevuje u 43,5% vojkĚkŮ, a tĚtĚ je pocit viny, kterĚ je 34,8% a je oproti vojkĚkŮm z vĚkovĚ skupiny 28 let a vĚce podstatnĚ vyĚĚĚ.

U vojkĚkŮ z vĚkovĚ skupiny 28 a vĚce let se nejvĚce objevujĚ dva typy zvĚĚenĚ agresivity. PrvnĚ je shodnĚ jako u vojkĚkŮ do 27 let fyzickĚ agrese, kterĚ se objevuje u 33,3% vojkĚkŮ a je tedy jejĚ Ĺetnost vyĚĚĚ neĚ u mladĚĚch kolegŮ. Druhou je verbĚlnĚ agresivita, jeĚ se objevuje u 37% vojkĚkŮ z tĚto vĚkovĚ skupiny a je tedy o nĚko nĚĚĚĚ neĚ u mladĚĚch kolegŮ. NezanedbatelnĚ je nĚrŮst nepŮsmĚ agresivity a podezĚravosti oproti mladĚĚm kolegŮm. Tyto dva typy agresivity se u vojkĚkŮ z vĚkovĚ skupiny 28 a vĚce let objevujĚ shodnĚ u 22,2% vojkĚkŮ oproti 8,7% u stejnĚch typŮ agresivity u skupiny vojkĚkŮ do 27 let.

CelkovĚ se u skupiny vojkĚkŮ rozdĚlenĚch podle vĚku objevuje nejĚastĚji zvĚĚenĚ fyzickĚ agresivita, a to u 30% vojkĚkŮ, a verbĚlnĚ agresivita, jeĚ se objevuje u 40% vojkĚkŮ.

Pro lepší přehlednost byly hodnoty uvedených dvou skupin vojáků zaznamenány do následujícího grafu č. 1.

Graf č. 1: Hodnoty zjištěných zvýšených typů agresivity u vojáků rozdělených dle věku.

7.2 Jsou vojáci mající děti méně agresivní než bezdětní vojáci?

V této podkapitole bude pozornost soustředěna na zodpovězení druhé výzkumné otázky usilující o zjištění možné souvislosti mezi počtem dětí a mírou zvýšené agresivity u vojáků. Zde byl výzkumný soubor rozdělen na vojáky bezdětné, mající jedno dítě a na vojáky mající dvě a více dětí. Důvodem tohoto rozdělení je snaha sledovat, v jaké intenzitě a v jakých konkrétních typech se pohybuje agresivita u vojáků v závislosti na počtu jejich potomků.

Tabulka 1. 3: Souvislost mezi počtem dětí a mírou zvýšené agresivity u respondentů

Druhy agresivity a počet zvýšeného typu agresivity		1	2	3	4	5	6	7	8	Počet respondentů
Počet dětí	Žádné dítě	10	5	5	6	5	3	14	5	28
	Relativní četnost	35,7 %	17,9 %	17,9 %	21,4 %	17,9 %	0,7 %	50 %	17,9 %	
	1 dítě	4	2	1	2	3	1	4	1	15
	Relativní četnost	26,6 %	13,3 %	6,6 %	13,3 %	20 %	6,6 %	26,6 %	6,6 %	
	2 a více dětí	3	1	2	1	1	2	4	2	7
	Relativní četnost	42,9 %	14,3 %	28,6 %	14,3 %	14,3 %	28,6 %	57,1 %	28,6 %	
Celkový počet zvýšené agresivity konkrétního typu		17	8	8	9	9	6	22	8	
Relativní četnost z celkového počtu respondentů		34 %	16 %	16 %	18 %	18 %	12 %	44 %	16 %	

Číselné údaje v tabulce jsou uvedeny v prostých četnostech a relativních četnostech.

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, nejčastěji se u vojáků bez dětí objevují 3 typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, jež je zastoupena u 35,7% respondentů, druhou je negativismus, ten se objevuje u 21,4% respondentů, a třetí je verbální agresivita, která byla sledována u 50% a je oproti skupině vojáků rozdělená dle věku podstatně výš.

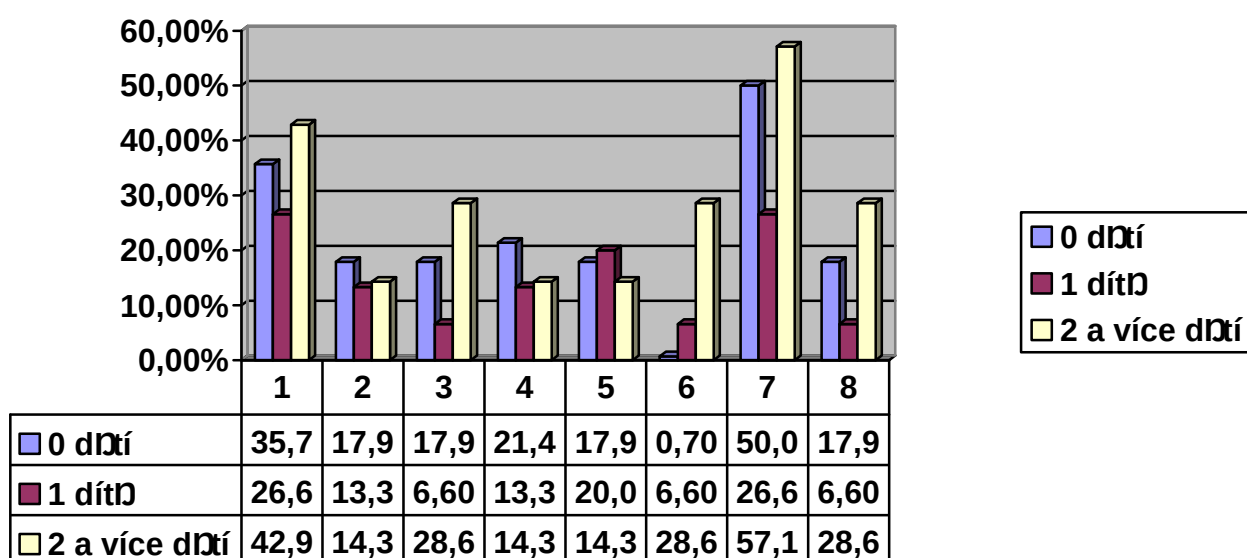
U vojáků, kteří mají jedno dítě se nejvíce objevují dva typy zvýšené agresivity. Oba typy jsou shodné jako u vojáků bez dětí. První je fyzická agrese, která se objevuje u 26,6% vojáků a její četnost je nižší než u bezdětných kolegů. Druhou je verbální agresivita, jež se objevuje také u 26,6% vojáků z této skupiny, uvedené hodnoty jsou podstatně nižší než u kolegů bez dětí. Nezanedbatelné je snížení nepřímé agresivity, popudlivosti a pocitů viny oproti kolegům bez dětí.

U skupiny vojáků, kteří mají dvě a více dětí, se nejčastěji objevují tři typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která se objevuje u 42,9% vojáků z této skupiny. Druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 57,1% vojáků, a dalšími jsou podezřívavost a pocity viny, jež se objevují u 28,6% vojáků, kteří mají dvě a více dětí. V této skupině vojáků je tedy patrný nezanedbatelný nárůst fyzické a verbální agresivity a současně také podezřívavosti a pocitů viny oproti skupině vojáků s jedním nebo žádným dítětem.

Celkovně u skupiny vojáků rozdělených podle počtu dětí objevuje nejvyšší zvýšená fyzická agresivita, a to u 34% vojáků, a verbální agresivita, jež se objevuje u 44% vojáků.

Pro lepší porovnávání byly hodnoty uvedených tří skupin vojáků zaznamenány do následujícího grafu číslo 2.

Graf č. 2: Hodnoty zjištěných zvýšených typů agresivity u vojáků rozdělených podle počtu dětí.

7.3 Roste agresivita vojáků s počtem absolvovaných zahraničních misí?

V této části je snaha upřesněna na vyřešení třetí výzkumné otázky, spočívající v odhalení možné souvislosti mezi počtem absolvovaných zahraničních misí a mírou zvýšené agresivity u vojáků. Zde byl výzkumný soubor rozdělen na tři skupiny. První tvoří vojáci, kteří neabsolvovali žádnou zahraniční misi. Druhou skupinu je prezentována vojáky, kteří absolvovali jednu až tři zahraniční mise a poslední

skupinou jsou vojáci, kteří mají za sebou 1-3 a více zahraničních misí. Rozdělení je zcela záměrné, neboť nejpočetnější skupinu v armádě tvoří vojáci, kteří mají za sebou právě jednu až tři mise. Takto, kdy jednu skupinu tvoří vojáci, kteří neabsolvovali žádnou misi, a na druhé straně skupina vojáků, kteří mají za sebou 1-3 a více zahraničních misí, lze vysledovat možné změny v intenzitě a změny typu zvýšené agresivity u vojáků v průběhu toho, jak se mění počet jejich účastí v zahraničních misích.

Tabulka 1. 4: Souvislost mezi počtem absolvovaných zahraničních misí a mírou zvýšené agresivity.

Druhy agresivity a počet zvýšeného typu agresivity		1	2	3	4	5	6	7	8	Počet respondentů
Počet misí	0	6	5	6	6	5	2	11	2	24
	Relativní četnost	25%	20,8 %	25 %	25 %	20,8 %	8,3 %	45,8 %	8,3 %	
	1-3	5	2	1	2	1	1	7	1	18
	Relativní četnost	27,8 %	11,1 %	5,5 %	11,1 %	5,5 %	5,5 %	14 %	5,5 %	
	4 a více	4	1	2	1	1	1	5	1	8
	Relativní četnost	50 %	12,5 %	25 %	12,5 %	12,5 %	12,5 %	62,5 %	12,5 %	
Celkový počet zvýšené agresivity konkrétního typu		15	8	7	9	7	4	20	4	
Relativní četnost z celkového počtu respondentů		30 %	16 %	14 %	18 %	14 %	8 %	40 %	8 %	

Číselné údaje v tabulce jsou uvedeny v prostých četnostech a relativních četnostech.

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, nejčastěji se u vojáku, který dosud žádnou zahraniční misi neabsolvoval, objevují 4 typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 25% vojáků, druhou je popudlivost, ta se objevuje u 25% vojáků, třetí je negativismus, který byl zjištěn také u 25% vojáků, a poslední je verbální agrese, zjištěná u 45,8% respondentů.

U vojáků, kteří absolvovali jednu až tři zahraniční mise, se nejvíce objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agrese, která se objevuje u 27,8% respondentů a je tedy téměř totožně zastoupená jako u kolegů, kteří v misi nebyli. Druhou je verbální agresivita, jež se nalézá u 14% respondentů z této skupiny a je

podstatně nižší než u první skupiny respondentů. Významné je rovněž snížení nepřímé agrese, popudlivosti a resentimentu oproti kolegům, kteří misi neabsolvovali.

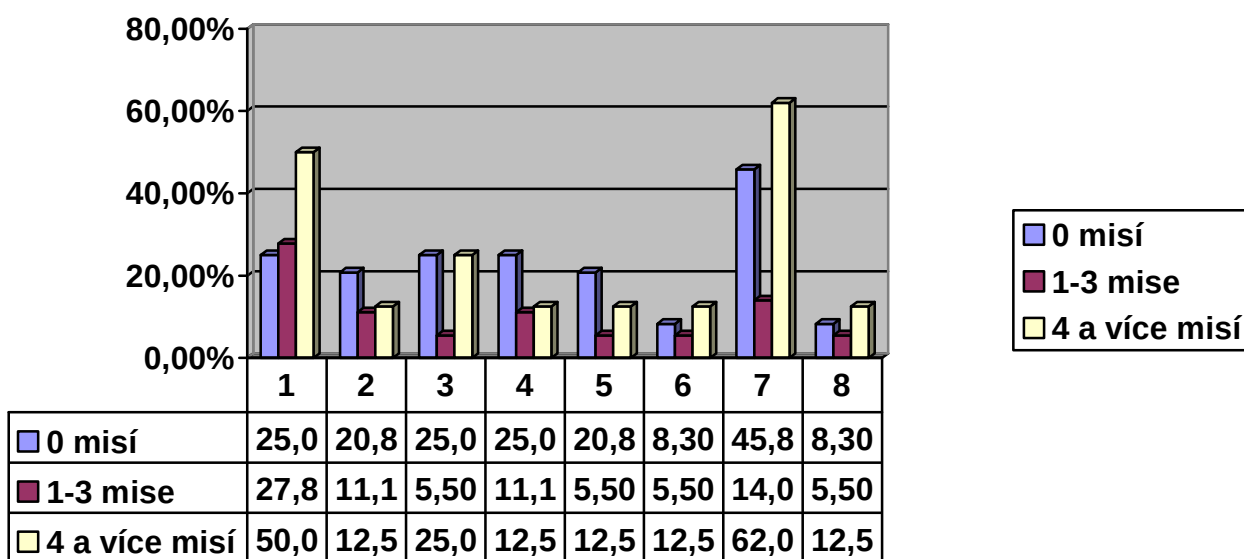
U skupiny vojáků, kteří mají i tyš a více absolvovaných misí, se nejčastěji objevují dva typy zvýšené agrese. První je fyzická agrese, která se objevuje u 50% vojáků z této skupiny. Druhou je verbální agrese, ta se objevuje u 62,5% vojáků, kteří absolvovali i tyš a více zahraničních misí.

V této skupině vojáků je tedy patrný podstatný nárůst fyzické a verbální agrese oproti skupině vojáků s žádnou nebo s jednou až třemi absolvovanými zahraničními misemi. Uvedený nárůst je zřejmý i ve srovnání s hodnotami u skupiny respondentů rozdělených dle věku i počtu dní.

Celkově se u skupiny vojáků rozdělených podle počtu absolvovaných misí objevuje nejčastěji zvýšená fyzická agrese, a to u 30% vojáků, a verbální agrese, jež byla zjištěna u 40% vojáků. Tyto hodnoty se výrazně shodují s hodnotami u skupin vojáků rozdělených dle věku i počtu dní.

Pro názornější ilustraci byly hodnoty těchto tří skupin vojáků zobrazeny do následujícího grafu číslo 3.

Graf č. 3. Hodnoty zjištěných zvýšených typů agrese u vojáků rozdělených podle počtu absolvovaných zahraničních misí.

7.4 Jaké typy zvýšené agresivity jsou nejvíce zastoupené u zkoumaného souboru?

Uvedená podkapitola se soustředí na nalezení odpovědi na čtvrtou výzkumnou otázku, spočívající v odhalení typu zvýšené agresivity, který se u vojáků vyskytuje nejvíce. Odpověď byla získána porovnáním předchozích výsledků (viz následující tabulky 5, 6 a 7) jednotlivých skupin respondentů, kteří byli již v úvodu tohoto výzkumu rozděleni dle kritérií věku, počtu dní a počtu absolvovaných zahraničních misí.

Tabulka 1. 5 Výsledky míry zvýšené agresivity u respondentů rozdělených podle věku.

Druhy agresivity	1	2	3	4	5	6	7	8
Celkový počet zvýšené agresivity konkrétního typu	15	8	8	7	9	8	20	12
Relativní četnost z celkového počtu respondentů	30 %	16 %	16 %	14 %	18 %	16 %	40 %	24 %

Číselné údaje v tabulce jsou uvedeny v prostých četnostech a relativních četnostech.

Tabulka 1. 6 Výsledky míry zvýšené agresivity u respondentů rozdělených podle počtu dní.

Druhy agresivity	1	2	3	4	5	6	7	8
Celkový počet zvýšené agresivity konkrétního typu	15	8	7	9	7	4	20	4
Relativní četnost z celkového počtu respondentů	30 %	16 %	14 %	18 %	14 %	8 %	40 %	8 %

Číselné údaje v tabulce jsou uvedeny v prostých četnostech a relativních četnostech.

Tabulka 1. 7 Výsledky míry zvýšené agresivity u respondentů rozdělených podle počtu absolvovaných zahraničních misí

Druhy agresivity	1	2	3	4	5	6	7	8
Celkový počet zvýšené agresivity konkrétního typu	17	8	8	9	9	6	22	8
Relativní četnost z celkového počtu respondentů	34 %	16 %	16 %	18 %	18 %	12 %	44 %	16 %

Číselné údaje v tabulce jsou uvedeny v prostých četnostech a relativních četnostech.

Jak vyplývá z výše uvedených tabulek, nejvíce se u vojáků ze zkoumaného souboru objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 31,33% vojáků, druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 41,33% vojáků.

Tyto hodnoty byly získány zprůměrováním všech hodnot získaných od skupin vojáků rozdělených dle věku, počtu dní a počtu absolvovaných zahraničních misí.

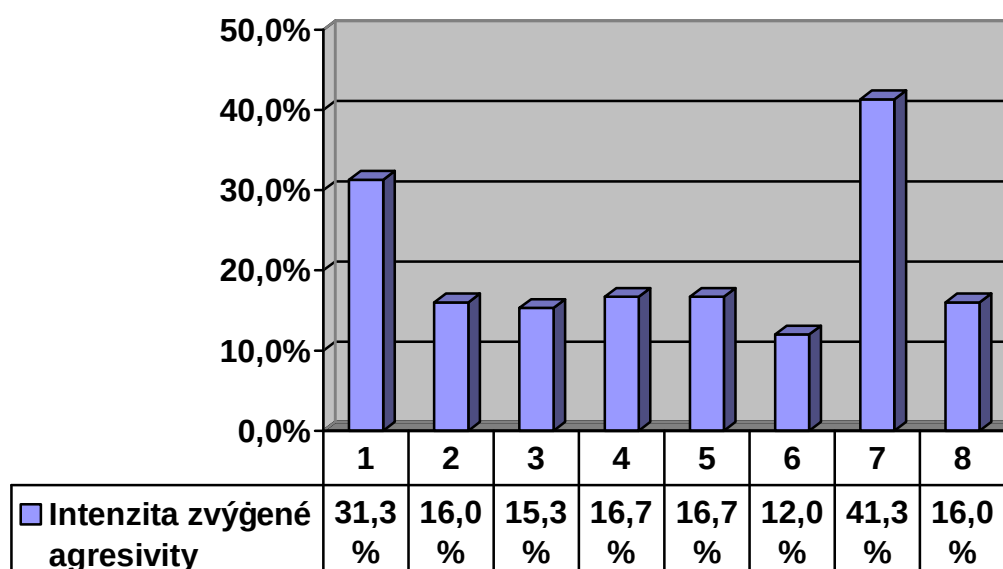
Hodnoty zvýšené fyzické a verbální agresivity se u vojáků rozdělených dle věku a počtu absolvovaných misí naprosto shodují, kdy v obou případech hodnota zvýšené fyzické agresivity se objevuje u 30% vojáků a hodnoty verbální agresivity se vyskytují u 40% vojáků. Jen o málo vyšší jsou hodnoty u skupiny vojáků rozdělených na základě počtu dní, kde se zvýšená fyzická agresivita vyskytuje u 34% vojáků a zvýšená verbální agresivita byla sledována u 44% vojáků z této skupiny.

7.5 Jak je zastoupena intenzita jednotlivých typů zvýšené agresivity u zkoumaného souboru?

V poslední podkapitole se zaměříme na zodpovězení výzkumné otázky pojednávající o intenzitě jednotlivých typů agresivity ve zkoumaném souboru. Odpověď získáme porovnáním výsledků jednotlivých skupin respondentů. Výsledné hodnoty jsou patrné z grafů 1. 1, 2 a 3, (viz. Kapitoly 7.1, 7.2 a 7.3) . Výsledek všech

tě skupin rozdělených podle věku, podle počtu dní a podle počtu absolvovaných zahraničních misí byl zprůměrován a zanesen do následujícího grafu 1. 4. Hodnoty v grafu jsou hodnoty relativní četnosti intenzity jednotlivých typů agresivity.

Graf 1. 4: Hodnoty intenzity jednotlivých typů agresivity u zkoumaného souboru vojáků.

Jak vyplývá z výše uvedeného grafu, nejvíce se u vojáku ze zkoumaného souboru objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 31,3% vojáků, druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 41,3% vojáků. Dalšími jsou negativismus a resentment, oba shodně zastoupeny u 16,7% vojáků zkoumaného souboru.

Následně jde i o nepřímou agresi a pocit viny, totožně zastoupené u 16% vojáků ze zkoumaného souboru.

Posledními jsou popudlivost zastoupená u 15,3% vojáků a podezřivost objevující se u 12% vojáků ze zkoumaného souboru.

8. Diskuze

Úvodu této kapitoly bude patřit zamyšlení nad tím, jaké lidi armáda vlastně potřebuje a jaké pak následně přejímá, a i budou zmíněny i možné okolnosti, které mohly vést užitímu zkreslení získaných dat. V kontextu první otázky asi není zcela možné jednoznačně vymezit exaktní armádní požadavky na budoucí profesionální vojáky, v souvislosti s agresivitou a její mírou, případně typem. V této souvislosti lze, spíše okrajově zmínit tvrzení primáře Ústředního lékařsko-psychologického oddělení Ústřední vojenské nemocnice Praha plk. Jiřího Klose: „Armáda potřebuje lidi s užitým drájem, dominantními osobnostními rysy a dynamickým chováním. Takové neodmítáme. Agresivita v širším slova smyslu je po vojácích dokonce vyžadována“¹⁰⁴ Lze tedy říci, že usuzovat, že jistá míra vyššího nabuzení organismu je u vojáků skutečně žádoucí.

V souvislosti se zkreslováním získaných údajů je všeobecně známo, že naprostá většina uchazečů o vstup do armády i vojáků odjíždějících na zahraniční mise nešťká v psychologickém vyšetření úplnou pravdu o sobě samém. Každý alespoň trochu inteligentní jedinec většinou pochopí, co je u které otázky žádoucí odpověď a co nikoliv. Z tohoto důvodu lze očekávat možné zkreslení u většiny výzkumů, i vyšetření, která se v tomto prostředí provádí. Je nutné zdůraznit, že podobné výsledky lze očekávat i u jiných skupin osob z jiných profesních prostředí. Uvedené skutečnosti byly šelny i při realizaci tohoto výzkumného vyšetření, v jehož počátcích byl velký důraz kladen také na získání co možná nejpravdivějších odpovědí. Zda se tento cíl povedl i nikoliv, je obtížné odhadnout, avšak pro jeho zdárný průběh mluví především skutečnost, že většina respondentů výzkumníkovu (mou) osobu zná již velmi dlouhý čas a název vztah se pohybuje v rovině důvěry nejen profesní, ale i lidské. V vyšetření se objevili i jedinci, kteří jsou u útvaru krátkou dobu, zde je možné usuzovat na menší reliabilitu získaných dat, avšak vzhledem k tomu, že výsledky všech skupin se od sebe příliš neliší, lze odhadovat, že i tito vojáci odpovídali pravdivě. Při samotném snímání dat byla každá skupina respondentů žádána o maximální pravdivost při svých odpovědích (dotazníky byly anonymní).

V souvislosti se zkreslením výsledků proměnnými, jakými měly být například náročný výcvik, únava, návrat z mise i fáze před odjezdem do mise, byl vzorek

¹⁰⁴ A- REPORT, 25-26, Měsíčník MO, Praha: MO ČR, 2008, str. 32-33

vybrán tak, aby se ani jedna z výše uvedených proměnných ve vzorku respondentů neobjevila. Všichni dotazovaní byli v klidovém režimu, který nebyl ovlivněn jmenovanými proměnnými. Svou roli mohly sehrát u některých jedinců rodinné problémy, které však nelze eliminovat dotazováním, jedná se o proměnnou, kterou je těžké ovlivnit a kontrolovat. Dalším možným podnětem vedoucím ke zkreslení dat mohla být samotná výzkumná metoda, kterou byl dotazník, jehož výhody i nevýhody byly již popsány výše (viz kapitola 5. Výzkumná metoda).

Otázkou by také mohlo být, zda se vlivem výcviku, prostředí a kolektivu stávají vojáci více agresivnější, než když byli přejati k armádě což je však obtížné posuzovat a relevantní měřít, ideální metodou by v tomto případě byla longitudinální studie, která však vyžaduje velké nároky na výzkumníka, odbornost i čas.

Nyní budou interpretovány jednotlivé výzkumné otázky, respektive jejich výsledky.

8.1 Roste agresivita vojáků s věkem?

Jak vyplývá z výsledků (viz kapitola 7.1), nejčastěji se u vojáku ve věku do 27 let objevují 3 typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 26,1% respondentů v této věkové skupině druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 43,5% vojáků, a třetí je pocit viny, který dosahuje hodnot 34,8% a je oproti vojákům z věkové skupiny 28 let a více podstatně vyšší. Co se týká fyzické a verbální agresivity, je velmi obtížné určit přesně tohoto výsledku. Důvodem relativně vysoké četnosti pocitu viny u této skupiny respondentů by mohl být pocit, že ne každé agresivní jednání bylo adekvátní situaci, ve které k němu došlo. Pocit viny je relativně častou reakcí související se schopností přijmout zodpovědnost za své chování, ale také s úrovní morálky. Podrobněji je uváděné téma zpracováno například S. Freudem, o kterém bylo pojednáno v teoretické části práce.

U vojáků z věkové skupiny 28 a více let se objevují dva typy zvýšené agresivity jako shodné s jejich mladšími kolegy. Primárně se jedná o fyzickou agresi, která se objevuje u 33,3% vojáků a její četnost je vyšší než u mladších kolegů, avšak nikoliv

výrazně. Druhou je verbální agresivita, jež se objevuje u 37% vojáků z této věkové skupiny a je tedy o něco nižší než u mladších kolegů. Tento pokles není také nijak zvlášť výrazný. Nezanedbatelný je nárost nepřímé agresivity a podezřivosti oproti mladším kolegům. Tyto dva typy agresivity se u vojáků z věkové skupiny 28 a více let objevují shodně u 22,2% vojáků, oproti 8,7% u stejných typů agresivity u skupiny vojáků do 27 let.

Uvedený nárost obou typů agresivity lze považovat za odraz soužití ve společnosti téměř výhradně mužského kolektivu, kde hierarchie je dána funkcemi a hodnotami. Autorita velících pak může být pouze formální, dána především funkcí a hodnotami, nebo přirozená, jež je dána schopnostmi velícího vojáka. Formální autorita velícího pak může podněcovat rozmrzelost a nespokojenost podřízených vůči této formální autoritě. U velícího s přirozenou autoritou by bylo možné očekávat odlišné výsledky (konkrétněji nižší míru těchto dvou typů agresivity), avšak uvedená proměnná nebyla posuzovacím kritériem výzkumného šetření. Rozdíl v autoritách mnozí mladší kolegové jež neumí rozeznat ani jej neší oproti svým starším kolegům, kteří už nějaké životní zkušenosti mají.

8.2 Jsou vojáci mající děti méně agresivní než bezdětní vojáci?

Jak vyplývá z výsledků (viz kapitola 7.2), nejčastěji se u vojáka bez dětí objevují 3 typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, jež je zastoupena u 35,7% respondentů, druhou je negativismus, ten se objevuje u 21,4% respondentů, a třetí je verbální agresivita, která byla sledována u 50% a je oproti skupině vojáků rozdělena dle věku podstatně výš.

U vojáků, kteří mají jedno dítě se nejvíce objevují dva typy zvýšené agresivity. Oba typy jsou shodné jako u vojáků bez dětí. První je fyzická agrese, která se objevuje u 26,6% vojáků a její četnost je nižší než u mladších kolegů. Druhou je verbální agresivita, jež se objevuje také u 26,6% vojáků z této skupiny, uvedené hodnoty jsou podstatně nižší než u kolegů bez dětí. Nezanedbatelné je snížení nepřímé agresivity, popudlivosti a pocitu viny oproti kolegům bez dětí.

Uvedené snížení agresivity u této skupiny respondentů je dle mého názoru dáno fixací rodiče na svého prvního potomka, kterému podléhá veškerý chod celého svého života. Díky této skutečnosti pak nezbyvá (bílím takové zásadní životní změny) příliš sil a prostoru na řešení lehokoliv dalšího. Navíc narození prvního potomka provází jistá rodičovská euforie, kdy si ještě rodič neuvědomuje všechny nastávající problémy a komplikace, jež výchova a zabezpečení potomka i nově rozrostlé rodiny provází.

U skupiny vojáků, kteří mají dva a více dětí, se nejčastěji objevují tři typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která se objevuje u 42,9% vojáků z této skupiny. Druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 57,1% vojáků, a dalšími jsou podezřívavost a pocity viny, jež se objevují u 28,6% vojáků, kteří mají dva a více dětí. V této skupině vojáků je tedy patrný nezanedbatelný nárst fyzické a verbální agresivity a současně také podezřívavosti a pocitů viny oproti skupině vojáků s jedním nebo žádným dítětem. Zjištěný nárst v této skupině respondentů lze přisoudit možnému vyčerpání spojenému s finančním zabezpečením rodiny a absencí volného času, který může zesilovat frustrace z neuspokojování vlastních potřeb a únava spojená se uvedenými vlivy. Dalším možným faktorem může být i uvědomění si tíhy zodpovědnosti, kterou provází výchova potomků.

8.3 Roste agresivita vojáků s pojetím absolvovaných zahraničních misí?

Jak je z výsledků zřejmé (viz kapitola 7.3), nejčastěji se u vojáků, kteří dosud žádnou zahraniční misi neabsolvovali, objevují 4 typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 25% vojáků, druhou je popudlivost, ta se objevuje u 25% vojáků, třetí je negativismus, který byl zjištěn také u 25% vojáků, a poslední je verbální agrese, zjištěná u 45,8% respondentů.

Tyto hodnoty by mohly být interpretovány dvojím způsobem. Primárně je možné, že armáda skutečně poádaje vojáky s určitou mírou agresivity, jak tvrdil primář plk. MUDr. Jiří Klose. Druhou možností je, že se vojáci skutečně vlivem výcviku, prostředím a kolektivu stávají agresivnějšími. U vojáků, kteří absolvovali jednu

až tš zahranił ní mise, se nejvíce objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která se objevuje u 27,8% respondentů a je tedy téměř totožná zastoupená jako u kolegů, kteří v misi nebyli. Tato skutečnost by tedy mohla potvrzovat, že vojáci se skutečně stávají agresivnější právnlivem výcviku, prostředí a kolektivu. Druhou je verbální agresivita, jež se nalézá u 14% respondentů z této skupiny a je podstatně nižší než u první skupiny respondentů. Významné je rovněž snížení nepřímé agresivity, popudlivosti a resentimentu oproti kolegům, kteří misi neabsolvovali. Snížení uvedených typů agresivity pšsuzují, na základě vlastní zkušenosti, jisté míře vyrovnání se s celkovým klimatem práce v armádě s náročností životního stylu, který je odlišný od jiných zaměstnání. Souhlasně by důvodem snížení uvedených typů agresivity mohlo být i zlepšení finančních poměrů vojáků díky absolvovaným zahraničním misím, což může také ovlivňovat i kvalitnější uspokojování vybraných potřeb.

U skupiny vojáků, kteří mají letyší a více absolvovaných misí, se nejčastěji objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která se objevuje u 50% vojáků z této skupiny. Druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 62,5% vojáků u této skupiny vojáků. V této skupině vojáků je tedy patrný podstatný nárůst fyzické a verbální agresivity ve srovnání se skupinou vojáků s žádnou, nebo s jednou až třemi absolvovanými zahraničními misemi. Uvedený nárůst je zřejmý i ve srovnání s hodnotami u skupiny respondentů rozdělených dle věku i počtu dní. Možným důvodem tohoto nárůstu je únava z dlouhého pobytu mimo domov, i zhoršující se bezpečnostní situace v místech zahraničních operací, díky které dochází k větší stresovosti vojáků. Vliv může mít i zvýšená úroveň ponorkové nemoci, související s životem v uzavřeném kolektivu a rostoucí mírou rodinných problémů pramenících z dlouhého odloučení a následného odcizení se partnerem. V důsledku těchto vlivů se vztahy vojáků často stávají nefunkčními a následně se rozpadají.

8.4 Jaké typy zvýšené agresivity jsou nejvíce zastoupené u zkoumaného souboru?

Jak vyplývá z výsledků (viz kapitola 7.4), nejvíce se u vojáku ze zkoumaného souboru objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 31,33% vojáků, druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 41,33% vojáků.

Uvedené výsledky lze považovat, vzhledem ke vzorku, za adekvátní. Je velmi obtížné představit si profesionálního vojáka (sloužícího u bojové jednotky), který nemá zvýšeny právě tyto uvedené hodnoty agresivity. Jak již bylo řečeno v úvodu, vidíme agresivitu za individuální i kolektivní úspěchy v práci a sportu, za zvýšenou adaptabilitu, schopnost prosadit se v životní společnosti i ekonomickou aktivitu. Je nutné zdůraznit, že především vojákům agresivita významně pomáhá k přežití a i k úspěšnému řešení krizových situací, s nimiž se mohou setkat a také setkávají během působení v zahraničních misích. V souvislosti s agresivitou verbální pravděpodobně platí, že může působit jako jistý katalyzátor stresu, či nahromaděné tenze. Jinými slovy, pokud si tímto napětím slovním vulgarismem uleví, může, alespoň částečně dojít k redukci napětí a zátěže.

8.5 Jak je zastoupena intenzita jednotlivých typů zvýšené agresivity u zkoumaného souboru?

Z výsledků (viz kapitola 7.5), plyne skutečnost, že nejvíce se u vojáku ze zkoumaného souboru objevují dva typy zvýšené agresivity. První je fyzická agresivita, která je zvýšená u 31,3% vojáků, druhou je verbální agresivita, ta se objevuje u 41,3% vojáků.

Dalšími jsou negativismus a resentment, oba shodně zastoupeny u 16,7% vojáků ze zkoumaného souboru.

Dále to jsou nepřímá agrese a pocit viny, shodně zastoupené u 16% vojáků ze zkoumaného souboru.

Posledními jsou popudlivost zastoupená u 15,3% vojáků a podezíravost zastoupená u 12% vojáků ze zkoumaného souboru. Uvedené výsledky by bylo zajímavé porovnat se vzorkem jedinců pracujících v běžných (civilních) profesích. Tím bychom mohli získat zajímavé porovnání obou skupin a na základě daných výsledků by bylo zajímavé posoudit, zda je zkoumaný soubor vojáků ve výsledcích intenzity jednotlivých typů agresivity odlišný a v jaké míře a typech, či zda se se získanými výsledky shoduje.

Závěr

Agresivní chování provází lidstvo již od samého počátku jeho vlastní existence a pravděpodobně jej bude provázet i nadále. V minulosti agresivita pomáhala lidem hlavně k přežití, a i jako součást bojů mezi jednotlivými skupinami o území a i při lovu zvířat k vlastní obživě. Dnes jsou poměry trochu jiné, ale agresivita přetrvává.

V úvodu teoretické části této práce byla představena agresivita a důležité pojmy, jež s agresivitou souvisí. Vzhledem k tomu, že je často agresivita spojována i s jinými pojmy, jež mají poněkud jiný význam, byly některé tyto pojmy vysvětleny a popsány.

V další části práce byly uvedeny psychologické teorie agresivity, konkrétně teorie agresivity Konráda Lorenze i teorie Sigmunda Freuda. Nebyly opomenuty ani příčiny agresivity i dispozice k agresivnímu jednání, o kterých pojednávají především dvě podkapitoly vymezující biologické a sociokulturní dispozice. Typy agresivity jsou dále důležitou součástí teoretické části, stejně jako prevence a možnosti, jak agresivní jednání eliminovat, diagnostikovat a léčit.

Poslední kapitola teoretické části je věnována agresivitě ve vojenských jednotkách. Zde bylo popsáno, jakým způsobem probíhá psychologické vyšetření před vstupem do armády. Rovněž byly charakterizovány vlastnosti vojenského profesionála, jeho pracovní způsobilost i hodnocení jeho pracovní výkonnosti. Důležitou součástí tohoto celku je agrese a šikana ve vojenském prostředí, včetně mobbingu a bossingu, jež se v dnešních pracovních kolektivech objevují v relativně velké míře.

Výzkumná část byla zaměřena na agresivitu u profesionálních vojáků České republiky. Primární snahou bylo zjistit, zda s věkem vojáků roste agresivita. Ukázalo se, že ve skupině tvořené staršími vojáky se agresivita oproti jejich mladším kolegům vyskytuje méně.

Druhým úkolem bylo prokázat, zda jsou vojáci mající děti méně agresivní než bezdětní vojáci. Výsledek byl velmi zajímavý, neboť vyšlo, že skupina vojáků s jedním dítětem je agresivní nejméně. Zatímco nejagresivnější skupinou jsou vojáci s dvěma a více dětmi.

Další cíl směřoval svou snahu k analýze možného rŕstu agresivity vojákŕ s poltem absolvovaných zahraniŕnŕch misiŕ. Vŕsledky ukazujŕ, ŕe tzv. nejagresivnŕjŕ je skupina vojákŕ, kteŕ absolvovali ŕtŕ a vŕce misiŕ.

V neposlednŕ ŕadŕ bylo snahou zjistit, jakŕ typy agresivity pohybujŕcŕ se ve zvŕyŕenŕ mŕŕe jsou u zkoumanŕho souboru nejvŕce zastoupenŕ. V tomto smŕru je patrnŕ, ŕe nejvŕce se u vojkŕ objevujŕ dva typy zvŕyŕenŕ agresivity. Prvnŕ je fyzickŕ agresivita, kterŕ je zvŕyŕenŕ u 31,33% vojkŕ, druhou je agresivita verbŕlnŕ, ta se objevuje u 41,33% vojkŕ.

Poslednŕm cŕlem bylo zmapovat, jak je zastoupena intenzita jednotlivŕch typŕ zvŕyŕenŕ agresivity u zkoumanŕho souboru. Nejvŕce se u respondentŕ objevujŕ dva typy zvŕyŕenŕ agresivity. Prvnŕ je fyzickŕ agresivita, kterŕ je zvŕyŕenŕ u 31,3% vojkŕ, druhou je verbŕlnŕ agresivita, ta se objevuje u 41,3% vojkŕ. Dalŕjmi jsou negativismus a resentment, oba shodnŕ zastoupeny u 16,7% vojkŕ ze zkoumanŕho souboru. Dŕle se jednŕ o agresivitu nepŕŕmou a pocit viny, totoŕnŕzjiŕnŕ u 16% vojkŕ. Poslednŕmi jsou popudlivost vyskytujŕcŕ se u 15,3% vojkŕ a podezŕravost u 12% respondentŕ.

Diplomovŕ prŕce pojednŕvŕ o agresivitŕv armŕdŕ o agresivitŕv prostŕedŕ, kterŕ si pravdŕpodobnŕ bez jejŕ pŕŕtomnosti nelze pŕŕedstavit. Prŕce si nekladla za cŕl zhodnotit, zda je to dobrŕ ŕi ŕpatnŕ ale spŕŕe analyzovat jejŕ mŕru a zastoupenŕ v rŕmci jednotlivŕch typŕ agrese u vybranŕho vzorku profesionŕlnŕch vojkŕ. Domnŕvŕme se, ŕe pŕŕnos tŕto prŕce spolŕvŕ pŕŕdevŕm ve zkoumŕnŕ oblasti (socioprofesnŕ skupina profesionŕlnŕch vojkŕ Aŕ.R), kterŕ nebŕvŕ ŕastŕm nŕmŕem diplomovŕch pracŕ, proto lze jejŕ vŕsledky povaŕovat za zajŕmavŕ, nosnŕ a lze na nŕv mnoha dalŕch aspektech navŕzat, rozŕŕŕt je apod. Lze soudit, ŕe cŕle prŕce byly splnŕhy a rovnŕŕ byla, alespoŕ ŕŕsteŕnŕ naplnŕha takŕ interpretativnŕ a diskuznŕ rovina, kterŕ nabŕdla hlubŕjŕ vŕhled do problematiky.

Seznam použité literatury

Kníhniční a časopisecké zdroje

1. A-REPORT, 25-26. Měsíčník MO. Praha : MO ČR, 2008
2. ARRIVÉ, J. Y. *Umění prožívat emoce*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-828-7.
3. ATKINSON, R. L. *Psychologie*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
4. BANDURA, A. *Social Learning Theory*. New York : General Learning Press, 1997.
5. BUSS, A. H., DURKEE, A. An inventory for assessing different kinds of Hostility. *Journal of Consulting Psychology*, 1. 21, s. 343-348, 1957.
6. CORSINNI, R. *Encyklopedia of Psychology USA*. New York : John Wiley and Sons Inc, 1987.
7. ČERMÁK, I. *Lidské agrese a její souvislosti*. Gdár nad Sázavou : Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.
8. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-85858-70-3.
9. DZIAKOVÁ, O. *Vojenská psychologie*. Praha : Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-156-7.
10. Encyklopedický děj. *Encyklopedický slovník*. Praha : Odeon & Encyklopedický děj, 1993. ISBN 80-207-0438-8. s. 68.
11. FISCHER, S. *Etopedie v peniterní praxi*. Ústí nad Labem : UJEB, 2006. ISBN 80-7044-772-9.
12. FISCHER, S., ČKODA, J. *Sociální patologie*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
13. FRIELINGSDORF, K. *Agrese vytváří vztahy*. Praha : Karmelitánské nakladatelství, 2000.
14. FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*, Praha : NLN, 1997. ISBN 80-7106-232-4.
15. GEIST, B. *Psychologický slovník*, Praha: Vodnář 2000, ISBN 80-862-2607-7.
16. GOTTWALDOVÁ, M., ZNOJLOVÁ, M. *Obrana vojenského profesionála proti stresu*. Vyškov: Správa doktrín ředitelství výcviku a doktrín, 2006.

17. HARSA, P., ĀUKOV, I., CSEMY, L. Moĝnosti posuzování a mĕření agresivity u psychiatrických pacientů. In Raboch, J. *Quo vadis, psychiatrie?* Praha : Galén, 2008. ISBN 978-80-7262-567-3.
18. HARTL P. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 1993. ISBN 80-90-1549-0-5.
19. HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-763-9.
20. JANATA, J. *Agrese, tolerance a intolerance*. Praha : Grada, 1999. ISBN 80-7169-889-X.
21. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-269-0.
22. Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc : Olomouc 1998. ISBN 80-7182-064-4.
23. FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha : NLN. 1997. ISBN 80-7106-232-4.
24. LORENZ, K. *Takzvané zlo*. Praha : Academia, 2003. ISBN 80-200-1098-X.
25. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.
26. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha : Academia, 2007. ISBN 80-200-1499-3.
27. PONĚČICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.
28. PRAĀKO, J. *Poruchy osobnosti*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-737-X.
29. ř ÍĀAN, P. *Agresivita a ĝikana mezi dĀmi*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
30. SILLAMY, N. *Psychologický slovník*. Olomouc : Olomouc UP, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
31. SMOLÍK, P. *Duĝevní a behaviorální poruchy*. Praha : Maxdorf Jessenius, 1996. ISBN 80-85912-18-X.
32. SPURNÝ. J. *Psychologie násilí*. Praha : EUROUNION, 1996. ISBN 80-85858-30-4.
33. SVOBODOVÁ, L., *Nenechte se ĝikanovat kolegou. Mobbing- skrytá hrozba*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2474-4.
34. ĀAFÁř , M. *Komparace agresivity ve vybraných sportovních skupinách*. Olomouc : UP, 2003.

35. ĚVINGALOVÁ, D. *Kapitoly z psychologie II*. Díl ě Psychologie osobnosti. Liberec : TU v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-043.
36. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
37. VANĚUROVÁ, L. *Násilí a jeho pšiny*. Diplomová práce : UP Olomouc, 2008.
38. ZVOLSKÝ, P. *Speciální psychiatrie*. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-203-6.

Internetové zdroje

Stanford Prison Experiment [online]. 2011 [cit. 2011-04-01]. Stanford Prison Experiment. Dostupné z WWW: <<http://www.prisonexp.org/>>.

[Http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html](http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html), [online]. 2011 [cit. 2011-05-30].

[Http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html](http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html), . Dostupné z WWW: <<http://www.superkariera.cz/poradna/pro-zamestnance/mam-odejit-z-prace-jsem-obeti-bossingu.html>>.

[Http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC Medorisper](http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC_Medorisper) [online]. 2011 [cit. 2011-05-12]. [Http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC Medorisper](http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC_Medorisper). Dostupné z WWW: <[http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC Medorisper](http://www.medopharm.cz/nova/sites/leky/nervo/SPC_Medorisper)>.

[Http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese](http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese) [online]. 2011 [cit. 2011-05-03].

[Http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese](http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese). Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Agrese>>.

[Http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita](http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita) [online]. 2011 [cit. 2011-04-05]. Z <http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita>. Dostupné z WWW: <<http://fallcon.blog.cz/0710/agrese-agresivita>>.

[Http://cs.wikipedia.org/wiki/Psychoanalýza](http://cs.wikipedia.org/wiki/Psychoanalýza) [online]. 2011 [cit. 2011-05-10]. [Http://cs.wikipedia.org/wiki/Psychoanalýza](http://cs.wikipedia.org/wiki/Psychoanalýza). Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Psychoanalýza>>.

Http://is.muni.cz/th/79634/pedf_m/?lang=en [online]. 2011 [cit. 2011-05-25].
Http://is.muni.cz/th/79634/pedf_m/?lang=en . Dostupné z WWW:
 <*http://is.muni.cz/th/79634/pedf_m/?lang=en* >.

Http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium [online]. 2011 [cit. 2011-05-12].
Http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium. Dostupné z WWW:
 <*http://cs.wikipedia.org/wiki/Antikonvulzium*>.

Http://nova.medicina.cz/odborne/clanek.dss?s_d=139 [online]. 2011 [cit. 2011-05-12]. Definice Světové zdravotnické organizace WHO. Dostupné z WWW:
 <*www.who.int* >.

Dostupné z *http://cs.wikipedia.org/wiki/Ego,_superego_a_id*, (citováno 26.5.2011).
 [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z
http://cs.wikipedia.org/wiki/Ego,_superego_a_id, (citováno 26.5.2011). Dostupné z
 WWW: <Dostupné z *http://cs.wikipedia.org/wiki/Ego,_superego_a_id*, (citováno
 26.5.2011).>

Dostupné z: *Http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/* (citováno
 30.5.2011) [online]. 2011 [cit. 2011-06-17]. Dostupné z:
Http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/ (citováno 30.5.2011).
 Dostupné z WWW: <Dostupné z: *Http://sikana.zdrave.cz/mobbing-aneb-sikana-na-pracovisti/*
 (citováno 30.5.2011)>.

Dostupné z: *Http://www.dotaznik-online.cz/*, citováno 27.5.2011 [online]. 2011 [cit.
 Dostupné z: *Http://www.dotaznik-online.cz/*, citováno 27.5.2011]. Dostupné z:
Http://www.dotaznik-online.cz/, citováno 27.5.2011. Dostupné z WWW: <Dostupné
 z: *Http://www.dotaznik-online.cz/*, citováno 27.5.2011>.

WOLF, Lukáš. *Agresivita v bojových sportech a bojových uměních* [online].
 Olomouc : Olomouc, 2009. 73 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
 Dostupné z WWW: <*fightclub.cz/wp-content/uploads/2011/05/diplomka.doc*>.

Seznam pŕíloh

Pŕíloha ěíslo 1: Dotazník B-D-I